

SÍDLISKO Z DOBY BRONZOVEJ VO VYSOKEJ PRI MORAVE

Príspevok ku kolovým stavbám a osídleniu Dolného Záhoria v mladšej dobe bronzovej¹

Pavol Bobek – Kristian Elschek – Katarína Šimunková

Kľúčové slová: Vysoká pri Morave, mladšia doba bronzová, kultúra stredodunajských popolnicových polí, sídlisko, kolové štruktúry

Key words: Vysoká pri Morave, Late Bronze Age, Middle-Danube Urnfield culture, settlement, posthole structures

Settlement from the Bronze Age in Vysoká pri Morave. Contribution to the earthen Buildings and Occupation of the Southern Parts of Region Záhorie in the Late Bronze Age

During the rescue research in the cadaster of Vysoká pri Morave was discovered a settlement from the Late Bronze Age. Most of the explored objects were post/column pits, in one case there appeared a storage pit, seven objects are representing not specified settlement pits. Fragmental findings from partially damaged post/column pits allows dating of this settlement to the older phase of the Middle-Danube Urnfield culture. It was possible to identify at least three ground planes of above-ground buildings, which, because of their size, were likely to be used as residential units. Their disposition is similar to other well-known buildings on the Late Bronze Age settlements in the Middle Danube area. Due to its atypical localization in the flood plain, this settlement represents a significant contribution to the settlement strategies of the Late Bronze Age.

ÚVOD

Lokalita v polohe Dúbrava je situovaná na severnom okraji katastra obce Vysoká pri Morave, okr. Malacky. Preskúmané sídlisko sa rozprestiera na miernom severozápadnom svahu terénnej duny s nadmorskou výškou 147 m, v bezprostrednej blízkosti Záhorského potoka a nivy rieky Moravy (obr. 1: 1). Záchranný výskum, vyvolaný prácami na stavbe prepojenia plynovodu v katastri obce, prebiehal od septembra do októbra 2016. Priebežne bola sledovaná skrývka ornice v šírke okolo 12 m s hĺbkou do 0,5 m, ako aj situácia vo výkope ryhy potrubia so šírkou 1,5 m a hĺbkou do 1,5 m, v ktorej boli zdokumentované kultúrne vrstvy (obr. 1: 2, 3). Veľmi tenká vrstva ornice mala nepriaznivý vplyv na zachovanie nálezov a ani prieskumy v okolí nepriniesli hmatateľné výsledky. Pravdepodobne z tohto dôvodu nebola táto lokalita doteraz známa, aj napriek početným prieskumom a známym lokalitám v okolí (pozri Katkinová 1994, 361, 362; Veliačik/Romsauer 1994, 228, 229). Podložie v celej oblasti tvoria piesky, v záplavovom území, zachytenom do výšky 144,3 m n. m. prekryté vrstvou tmavých naplavenín. V priebehu výskumu boli v pravidelných rozstupoch zamerané výškové body pozdĺž odkrytej plochy, čo umožnilo vyhotovenie pomerne podrobného profilu odkrytej plochy (obr. 9). Takéto meranie môže byť aj na svahoch s veľmi nízkym celkovým sklonom (1–2°) a prevýšením (3,7 m v úseku dlhom 200 m) dôležitou súčasťou interpretácie a dokladom cieleného výberu polôh vo vhodných úsekoch terénu v rámci sídliskového areálu pre nadzemné stavby.

¹ Práca vznikla s podporou grantového projektu 2/0091/16 agentúry VEGA, Slovensko v dobe bronzovej – križovatka súvekých európskych civilizácií.

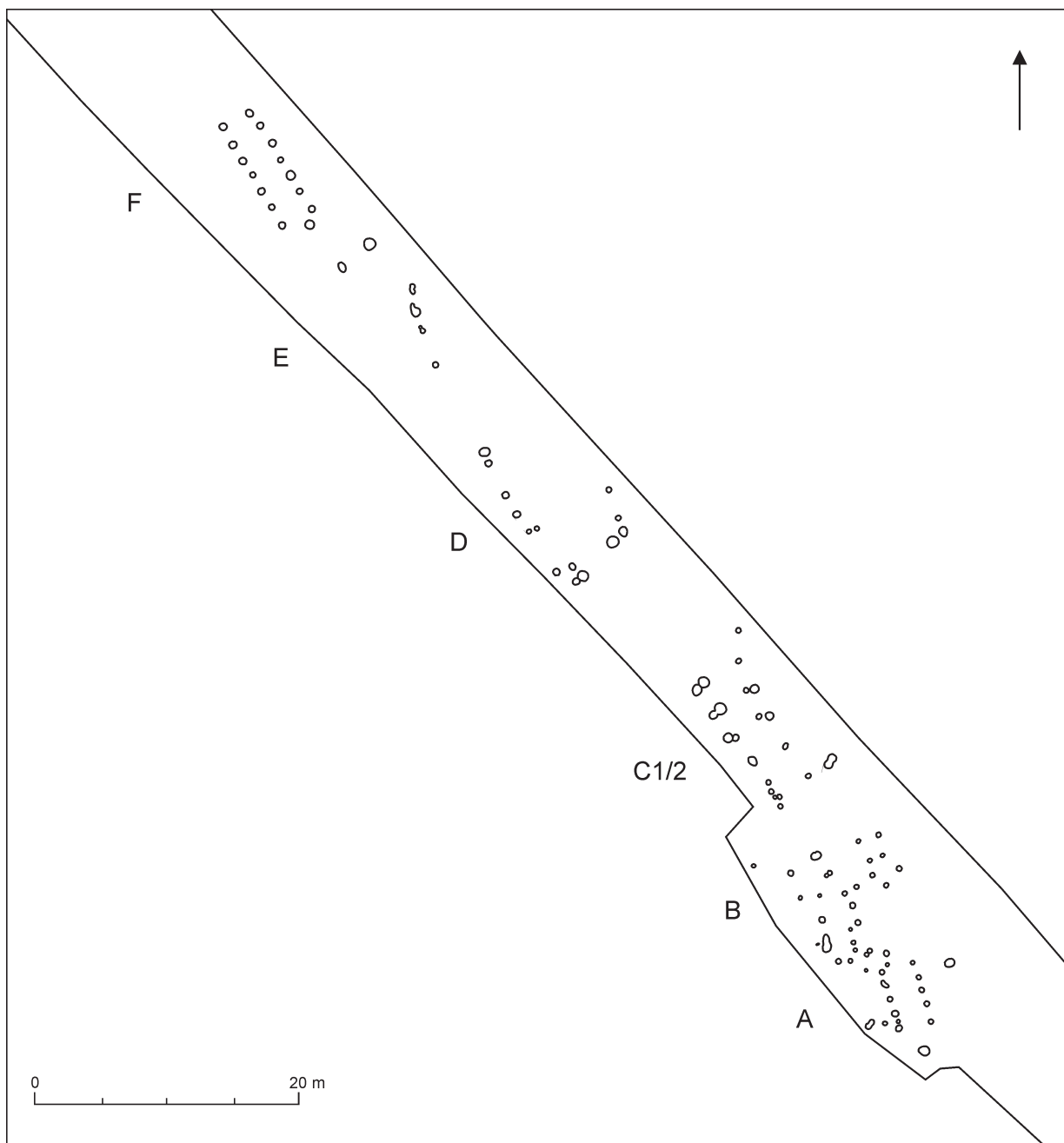

Obr. 1. Vysoká pri Morave, poloha Dúbrava. Situovanie lokality. 1 – sídlisko; 2 – kultúrna vrstva KV1; 3 – kultúrna vrstva KV2. Mapa P. Bobek (podľa Národný geoportál SR).

PRESKÚMANÉ OBJEKTY

V prvej fáze výskumu bolo zachytených 62 objektov, spravidla kolových/stĺpových jám, dve jamy (KJ57, 58) sa počas výskumu nepotvrdili a nálezy boli zaradené ako zberové. Po rozšírení plochy výskumu a jej ručnom začistení sa podarilo odkryť ďalších 37 objektov, čím celkový počet vzrástol na 97 (obr. 2–8). Označenia vychádzali z predpokladanej funkcie, teda menšie okrúhle objekty, rysujúce sa na povrchu boli číslované ako kolové jamy (KJ), vrátane evidentne dvojitych jám, ktoré dostali k jednotnému označeniu dodatočné delenie (a, b), rozmernejšie a nepravidelné zasa ako objekty (obj.). Takmer všetky KJ predstavujú kolové/stĺpové jamy (celkom 89), v jednom prípade ide, ako sa ukázalo počas výskumu, o zásobnú jamu (KJ49) a v ďalších troch zasa pravdepodobne o jamy bližšie neurčenej funkcie (KJ47, 59, 83a–b). Štyri preskúmané objekty (obj.) sú pre svoju veľkosť sporné, pravdepodobne ide minimálne v dvoch prípadoch tiež o kolové/stĺpové jamy (obj. 6; 7). Zvyšné dva, označené ako obj. 1 a 8, predstavujú sídliskové jamy bez bližšieho určenia. Pri jednoznačných pôdorysoch je namiesto tradičného termínu kolová jama uvádzaný termín stĺpová jama, keďže boli vykopané pred osadením nosného prvku a tento termín lepšie odráža pôvodnú funkciu (Bláhová-Sklenářová 2012, 20). V ostatných prípadoch, presnejšie neurčených zhľukov jám, sa pridržujeme tradičného termínu kolové jamy.

Na základe rozmerov a hĺbky možno všetky preskúmané objekty rozdeliť do piatich skupín, pričom hranica, najmä medzi prvou a druhou skupinou, je nezreteľná. Prvú skupinu predstavujú jamy menších rozmerov so zaobleným dnom, s priemerom 0,1–0,5 m a hĺbkou spravidla do 0,25 m, ojedinele do 0,37 m (KJ1–11, 13–27, 28a, 29b, 31b, 33, 34, 40, 41, 44, 46, 60–63, 65, 67–77, 79–82, 84, 85). Koncentrujú sa prevažne na vrchole duny v juhovýchodnej časti skúmanej plochy a ide o jamy výrazne poškodené eróziou. Zreteľne väčšou hĺbkou sa v tejto skupine vyníma KJ23 s pomerne malým priemerom. Druhú skupinu tvoria jamy s priemerom 0,4–0,8 m a hĺbkou 0,25–0,4 m (KJ29b, 32b, 35a–b, 36, 37, 39, 42, 43, 45, 51–56, 78, 86–93), objavujúce sa sporadicky v juhovýchodnej, centrálnej a najmä severozápadnej časti skúmanej plochy. Väčšina jám tejto skupiny tvorí stavbu F a od ostatných sa odlišuje aj prevažne kužeľovitým tvarom. K ich pomerne dobrému zachovaniu bezpochyby prispela erózia z vrcholovej časti duny, čo dokladá aj hrubšia vrstva ornice v strednej a severozápadnej časti plochy. Tretiu skupinu tvoria KJ38 a KJ49. Jama KJ38 sa na podloží rysovala ako mierne oválna, s priemerom 0,92 m, v reze polkruhovú, s hĺbkou 0,35 m a jednotnou výplňou. Po plastickom vybratí druhej polovice sa objavila superpozícia minimálne štyroch objektov menších rozmerov, nemožno teda vylúčiť jej opako-

Obr. 2. Vysoká pri Morave. Celkový plán odkrytej plochy. Autor P. Bobek.

vané využitie ako kolovej/stĺpovej jamy, prípadne inú funkciu. V pôdoryse okrúhla KJ49 sa od ostatných odlišuje pomerne veľkým priemerom 0,8 m, hĺbkou 0,6 m a širokým, plochým dnom. Tento tvar možno s veľkou pravdepodobnosťou stotožniť s menšou zásobnou jamou (Bouzek/Koutecký 1964), keďže k zachytenej hĺbke treba pripočítať zničenú vrstvu podložia v hrúbke minimálne 0,3 m. Do štvrtej skupiny patria blízko seba ležiace, resp. dvojité kolové/stĺpové jamy (KJ12a–b, 30a–b, 64a–b, 66a–b, 83a–b, 94a–b; obj. 6), ktorých výplň nedovoľovala rozlíšiť ostrú hranicu medzi nimi. Na základe profilu však ide jednoznačne o kolové/stĺpové jamy. Vzhľadom k tomu, že okrem KJ38 nebola v ani jednom prípade doložená superpozícia, možno ich považovať za intencionálne. V takmer všetkých prípadoch má jedna z dvojice jám väčší priemer, hĺbka je spravidla zhodná. Koncentrujú sa prevažne v strednej časti plochy, na úseku s najväčším sklonom svahu (obr. 2; 9). Výraznou hĺbkou 0,58 m sa v tejto skupine

vyníma KJ30a. Jej príslušnosť k pôdorysu stavby C1/2 nevyklučuje, že môže ísť o sekundárne využitú jamu. Jej profil sa však neodlišuje od ostatných jám. Piatu skupinu tvoria rozmerné a plytké jamy s priemerom 0,6–0,9 m a hĺbkou do 0,2 m. Z veľkej časti ide o kolové/stĺpové jamy (KJ28b, 29a, 31a, 32a, 48, 50; obj. 7), ostatné je problematické jednoznačne identifikovať a nemožno vylúčiť, že predstavujú pozostatky sídliskových jám rôznej funkcie (KJ47, 59; obj. 1, 8). Tomu by napovedalo aj ich umiestnenie v blízkosti zachytených pôdorysov kolových stavieb.

Juhovýchodne a severozápadne od lokality boli vo výkope ryhy pre potrubie zistené kultúrne vrstvy KV1 (obr. 1: 2) a KV2 (obr. 1: 3). Z kultúrnej vrstvy KV1, zachytenej na južnom svahu duny, bolo vyzdvihnutých niekoľko črepov. Celý jej priebeh sa však pre sypké podložie nepodarilo zistiť. Absenciu pozostatkov zahĺbených objektov na tomto svahu možno dávať do súvisu s jeho väčším sklonom a väčšou vzdialenosťou odkrytého úseku od vodného toku. Severozápadne od lokality, na úpätí duny, boli v naplaveninách zistené usadeniny s nepočtým materiálom, označené ako kultúrna vrstva KV2 (obr. 1: 3), presahujúca do katastra Záhorskej Vsi. Materiál z tejto kultúrnej vrstvy bol vyzdvihnutý z hĺd po výkope ryhy potrubia. Vzhľadom ku konfigurácii terénu a nálezom možno obe kultúrne vrstvy jednoznačne spájať so zachyteným osídlením uvedenej duny.

KATALÓG NÁLEZOV

Z lokality pochádza celkovo 539 ks črepov, z toho 5% malo nejakú formu rytej alebo plastickej výzdoby (vrátane úpravy povrchu širokými plytkými žliabkami) a iba 1,48% bolo leštených. V súbore bolo celkom 7,8% tuhovaných črepov (počítané všetky fragmenty samostatne), resp. po rekonštrukcii 0,5%, a okrem atypického fragmentu dna z KJ35b pochádzajú všetky z KJ48. Z týchto fragmentov sa podarilo čiastočne zrekonštruovať dve nádoby (tab. I: 26a–d; II: 1). Prevažná väčšina črepov v súbore dosahuje veľkosť v rozmedzí 2–5 cm, niekoľko väčších kusov pochádza najmä zo zberov z hál a kultúrnych vrstiev. Hrúbka sa pohybuje v rozmedzí 0,3–1,8 cm, väčšina v intervale 0,5–0,9 cm. Ide teda o súbor s výraznou dominanciou tenkostennej keramiky. V kategóriách teórie odpadu *E. Neustupného* (2007, 66) a *M. Kunu* (2012, 177) môžeme hovoriť o terciérnom odpade, teda materiáli, ktorý bol premiestnený splavením alebo zasypaním až po istom čase strávenom na povrchu, resp. z časti ide o vlastný reziduálny materiál podľa delenia *M. Kunu* (2012, 177). Výnimku predstavuje KJ48, ktorej obsah možno s vysokou pravdepodobnosťou stotožniť so sekundárnym odpadom. Z juhozápadnej časti lokality pochádza veľmi malé množstvo drobnej mazanice (12 ks) a z viacerých jám aj 20 fragmentov zvieracích kostí. Napriek opakovanému prieskumu detektorom kovov a prehliadaniu hál nepochádzajú z výskumu žiadne bronzové alebo iné drobné predmety. Tento stav možno okrem faktu, že na sídliskách sa bronzové predmety vyskytujú minimálne, dávať do súvislosti so silným poškodením lokality orbou. V katalógu sú uvádzané vybrané nálezy z 23 objektov, zberov z lokality a kultúrnych vrstiev.

Obj. 1 (obr. 3)

1. Fragment okraja a hrdla amforovitej nádoby. Okraj vodorovne zrezaný, hrdlo kónické. Povrch piesčito zrnitý, hladený. Materiál jemný, s prímiesou piesku. Farba svetlohnedočervená a tmavohnedočervená (tab. I: 1).

KJ4 (obr. 3)

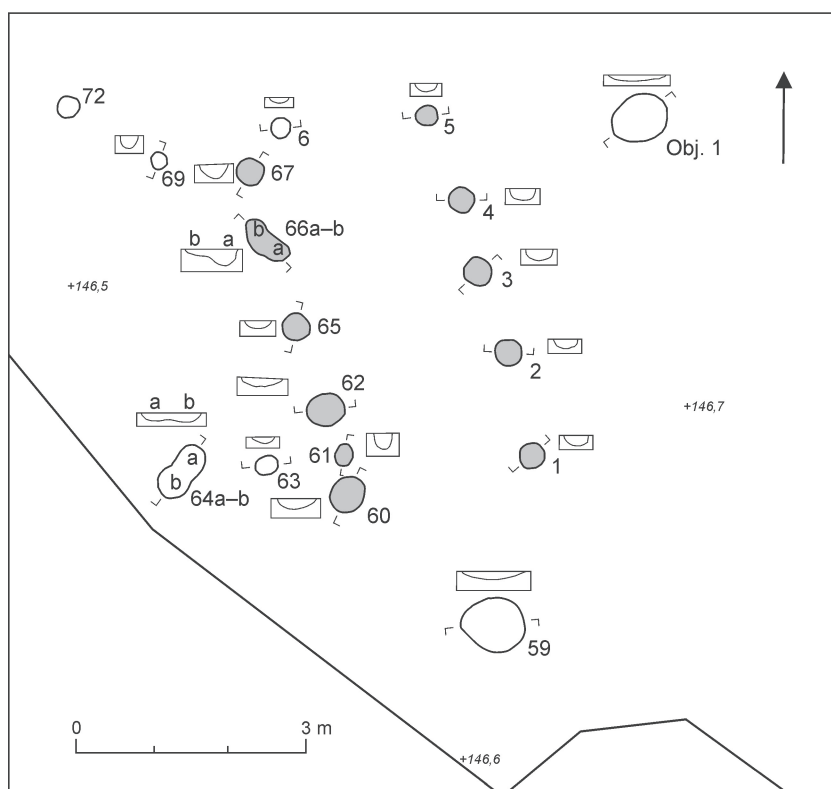
2. Zdobený črep z hornej časti tela amfory. Rytá výzdoba pozostáva z vodorovnej línie pod nasadením hrdla a zväzku blízko seba ležiacich výrazných do 2 mm širokých zvislých rýh. Plasticú výzdobu tvorí zvislé hladké rebro, mierne sa rozširujúce pod nasadením hrdla. Materiál jemne plavený, povrch vyhladený, farba svetložltohnedá (tab. I: 2).
3. Fragment okraja kónickej misy. Okraj mierne vyhnutý, na konci zaoblený. Na črepe viditeľný nábeh do lalokového výbežku. Materiál piesčitý, povrch vyhladený, farba tmavosivohnedá (tab. I: 3).

KJ29 (obr. 4)

4. Okraj a časť hrdla hrnca/amfory. Zrezaný okraj je lievikovite vyhnutý, hrdlo kónické. Materiál jemný s väčšími kamienkami (do 5 mm), povrch nahrubo vyhladený, farba svetlohnedočervená a tmavohnedočervená. Rozmery: pr. okraja 25 cm (tab. I: 4).

KJ30 (obr. 4)

5. Fragment výrazne von vyhnutého zúženého krátkeho okraja. Materiál jemne plavený, povrch leštený, farba tmavosivohnedá (tab. I: 5).

Obr. 3. Vysoká pri Morave. Pôdorys stavby A s naznačením rezu, profilom kolových jám a objektov. Autor P. Bobek.

6. Fragment okraja, sekundárne prepálený. Okraj vodorovne zrezaný, hrdlo kužeľovité. Farba svetlosivá a červeno-hnedá (tab. I: 6).
7. Fragment von vyhnutého a vodorovne zrezaného okraja misy. Materiál piesčitý, povrch jemne hladený, farba žltá (tab. I: 7).
8. Fragment vodorovne zrezaného, obojstranne mierne rozšíreného okraja misy. Povrch leštený, materiál jemne plavený, farba tmavosivá (tab. I: 8).
9. Fragment vodorovne zrezaného vyhnutého okraja, hrdlo mierne roztvorené. Materiál piesčitý, povrch hladený, farba svetložltohnedá (tab. I: 9).
10. Fragment z lomu hrdla a tela malej tenkostennej nádoby. Materiál jemne plavený, povrch leštený, farba tmavosivohnedá (tab. I: 10).
11. Fragment dna a spodnej časti vydutiny džbánu. Dno je vtlačené dovnútra, pod vydutím sa nachádza okrúhly plastický výčnelok. Materiál jemný, piesčitý, povrch jemne hladený, farba tmavosivohnedá (tab. I: 11).

KJ31 (obr. 4)

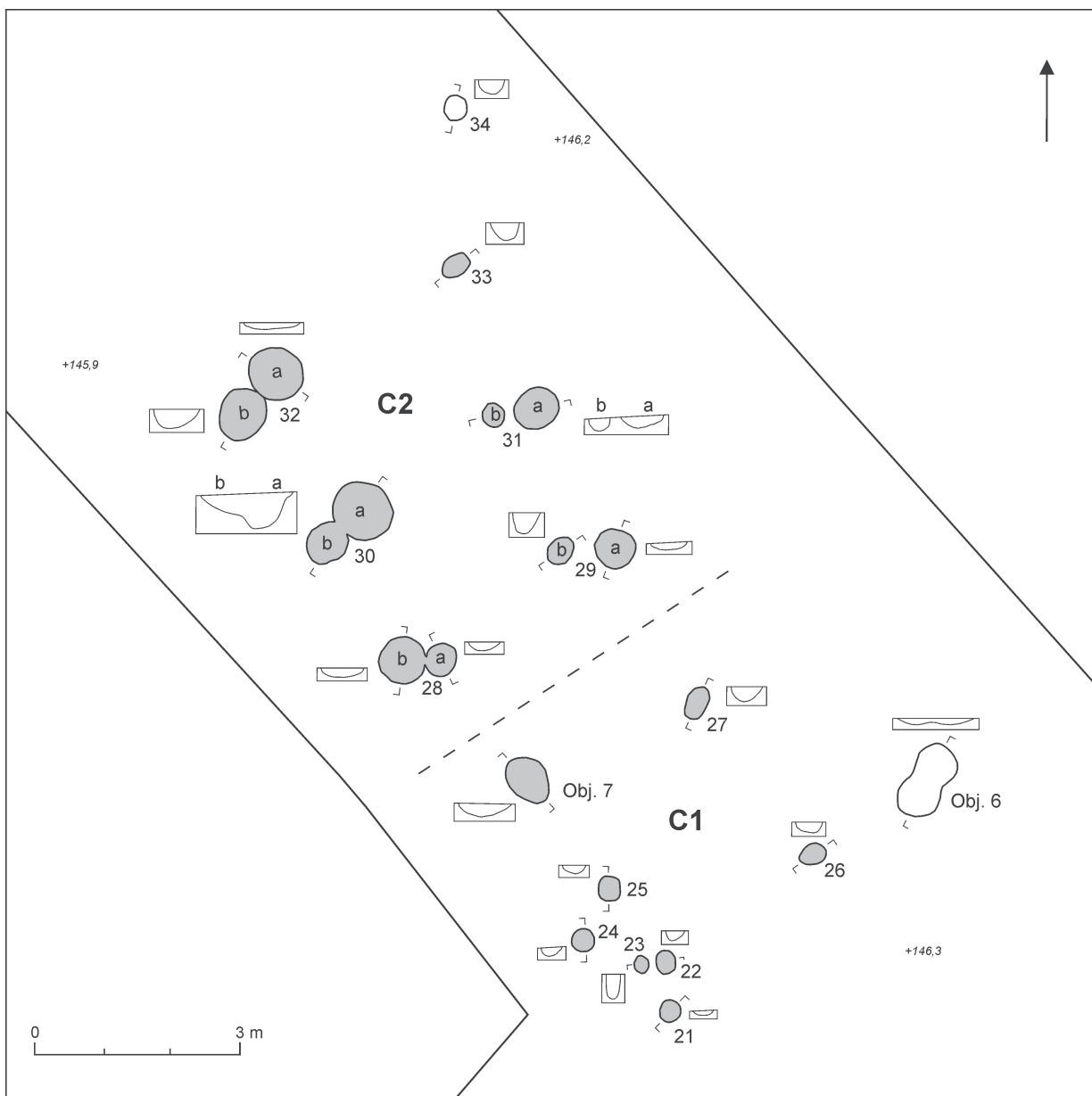
12. Fragment okraja a horného nasadenia uška. Okraj zaoblený, von vyhnutý. Nasadenie oválneho uška tesne pod okrajom. Materiál jemný, piesčitý, povrch hladený, farba tmavo červenohnedá. Rozmery: hr. uška 1,1 cm, š. uška 2,8 cm (tab. I: 12).
13. Fragment okraja kónickej misy. Materiál piesčitý, povrch vyhladený, z vnútornej strany vyleštený, farba svetlosivohnedá (tab. I: 13).
14. Fragment z tela nádoby. Materiál piesčitý, povrch zdrsnený, s náznakom širokých plytkých žliabkov. Farba svetložltohnedá a tmavožltohnedá (tab. I: 14).

KJ32a (obr. 4)

15. Fragment vodorovne zrezaného okraja s časťou valcovitého hrdla. Materiál piesčitý, povrch hladený, farba tmavožltohnedá (tab. I: 15).

KJ34 (obr. 4)

16. Fragment z tela nádoby, zdobený hustým ryhovaním. Materiál jemný, s výrazným ostrivom (do 2 mm), farba svetložltočervenohnedá až sivá (tab. I: 16).

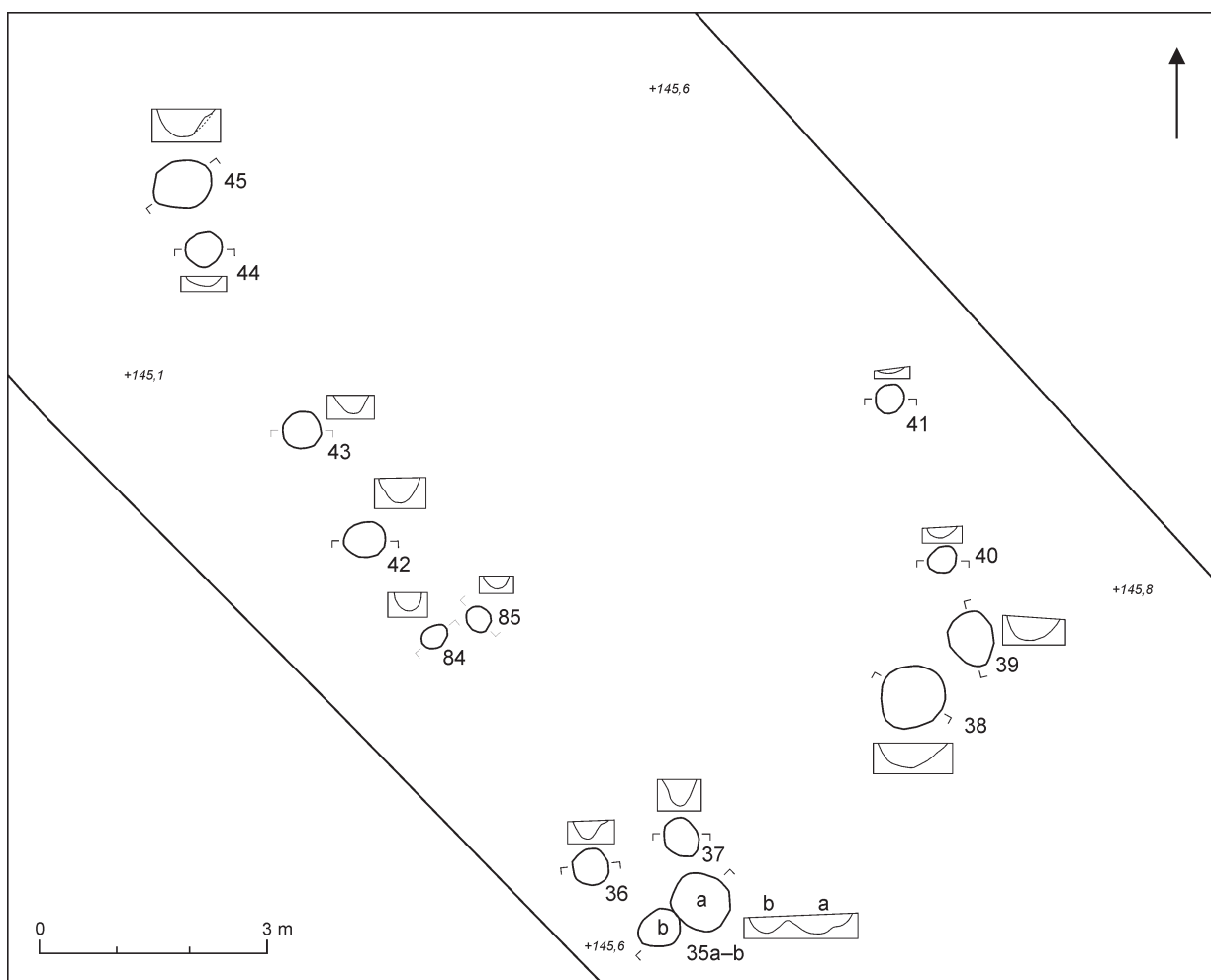
Obr. 4. Vysoká pri Morave. Pôdorys stavby C1/2 s naznačením rezu, profilom kolových jám a objektov. Prvé riešenie C1 a C2, druhé riešenie C1/2. Autor P. Bobek.

KJ35a (obr. 5)

17. Fragment široko roztvoreného a hraneného okraja tenkostennej nádoby. Materiál piesčitý, povrch vyhladený, farba tmavosivohnedá (tab. I: 17).
18. Fragment okraja kónickej misy, na konci zaoblený. Materiál jemný, povrch hladný, farba svetložltohnedá (tab. I: 18).
19. Fragment von vyhnutého okraja menšej nádoby, na konci zaoblený. Materiál jemne piesčitý, povrch hladný, farba tmavosivohnedá (tab. I: 19).
20. Fragment z lomu hrdla a tela hrnca, zdobený plastickou pretláčanou lištou, z vnútornej strany s výraznou hranou. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba svetločervenohnedá (tab. I: 20).

KJ36 (obr. 5)

21. Fragment z tela zdobený diagonálnym plastickým rebrom. Materiál jemný, povrch hladný, farba svetločervenohnedá (tab. I: 21).
22. Drobný fragment zdobený zväzkom paralelných diagonálnych rýh. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba tmavožltohnedá (tab. I: 22).

Obr. 5. Vysoká pri Morave. Kolová štruktúra D s naznačením rezu a profilom kolových jám. Autor P. Bobek.

KJ37 (obr. 5)

23. Fragment okraja kónickej misy, na konci zúžený. Materiál piesčitý, povrch hladený, farba tmavosivohnedá (tab. I: 23).

KJ42 (obr. 5)

24. Fragment okraja amfory. Okraj výrazne von vyhnutý, vodorovne zrezaný. Materiál jemný, sporadicky s väčším ostrivom (do 3 mm), povrch nahrubo vyhladený, farba svetložltohnedá (tab. I: 24).

KJ48 (obr. 6)

25. Fragment vodorovne zrezaného okraja kónickej misky. Materiál piesčitý, povrch vyhladený, farba tmavočerveno-hnedá (tab. I: 25).

26. Šálka so stlačenou a vodorovne hraničnou vydutinou, lievikovite roztvoreným hrdlom a výrazne von vyhnutým, na konci zrezaným okrajom. K šálke možno priradiť aj tri fragmenty strechovite profilovaných ušíek, ktoré pôvodne tvorili vysoko vytiahnuté uško. Z uvedenej šálky pochádza celkom 21 fragmentov, pre rekonštrukciu bolo použitých sedem najvýraznejších. Materiál jemne plavený, povrch vyhladený, tuhovaný z vonkajšej aj vnútornej strany, farba tmavosivá. Rozmery: pr. okraja 18 cm, pr. vydutiny 16 cm, š. uška (max.) 2,4 cm, hr. uška (max.) 0,8 cm (tab. I: 26a–d).

27. Väčšia šálka s pásikovým, vysoko nad okraj vytiahnutým uškom. Okraj výrazne von vyhnutý, hrdlo mierne kónické. Uško vychádza zo zdvíhajúceho sa okraja a je pripojené na telo v mieste najväčšieho vydutia. Časť plynu zo zaoblenej a stlačenej vydutiny je zachovaná len pod pripojením uška. Šálku tvorí 21 fragmentov. Materiál jemný, s minimálnym výskytom drobných kamienkov (do 1,5 mm), povrch je vyhladený, pôvodne tuhovaný iba z vonkajšej strany, farba tmavosivo a červenohnedá. Rozmery: pr. okraja 15 cm, š. uška 2,7 cm, hr. uška 0,7 cm (tab. II: 1).

KJ49 (obr. 7)

28. Fragment hornej časti tela amfory s uškom umiestneným pod lomom hrdla a tela. Uško pásikové, v profile oválne. Fragment tvorí 6 črepov. Materiál jemný, s prímiesou drobných kamienkov, poškodený povrch pôvodne pravdepodobne tmavý, farba svetločervenohnedá (tab. II: 2).
29. Fragment z tela nádoby zdobený širokými pravidelnými plytkými žliabkami. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba svetložltohnedá (tab. II: 3).
30. Fragment mierne vyhnutého a vodorovne zrezaného okraja hrnca. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba tmavosivohnedá (tab. II: 4).
31. Fragment mierne zatiahnutého a vodorovne zrezaného okraja polguľovitej misy. Materiál jemný, povrch vyhladený, farba tmavožltohnedá. Rozmery: pr. okraja 30 cm (tab. II: 5).
32. Fragment spodnej časti tela nádoby zdobený nepravidelnými širokými a plytkými žliabkami. Materiál s výraznou prímiesou piesku, farba svetločerveno a žltohnedá (tab. II: 6).
33. Fragment odsadeného dna s vyhladeným povrchom. Materiál jemne plavený s prímiesou ostriva (do 2 mm), farba tmavočervenohnedá. Rozmery: pr. dna 10 cm (tab. II: 7).

KJ50 (obr. 7)

34. Fragment hornej časti tela džbánku zdobený šikmým zväzkom žliabkov. Materiál jemný s drobným ostrivom, povrch vyhladený, farba tmavosivá (tab. II: 8).

KJ53 (obr. 7)

35. Fragment z tela zdobený pretláčanou plastickou páskou. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba tmavosivohnedá (tab. II: 9).

KJ64a, b (obr. 3)

36. Fragment z tela nádoby zdobený zvislým ryhovaním. Materiál jemný, s prímiesou drobných kamienkov (do 1 mm), povrch hladný, farba tmavosivohnedá (tab. II: 10).

KJ72 (obr. 8)

37. Fragment vodorovne zrezaného okraja a roztvoreného hrdla. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba svetložltohnedá (tab. II: 11).

KJ73 (obr. 8)

38. Fragment horného nasadenia vytiahnutého uška a zaobleného okraja šálky. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba tmavosivohnedá. Rozmery: hr. uška 0,6 cm, š. uška 1,7 cm (tab. II: 12).

KJ83a (obr. 8)

39. Fragment krátkeho, von vyhnutého okraja. Materiál piesčitý, s drobnými kamienkami (do 1 mm), povrch hladný, farba svetločervenohnedá a tmavohnedá (tab. II: 13).

KJ83b (obr. 8)

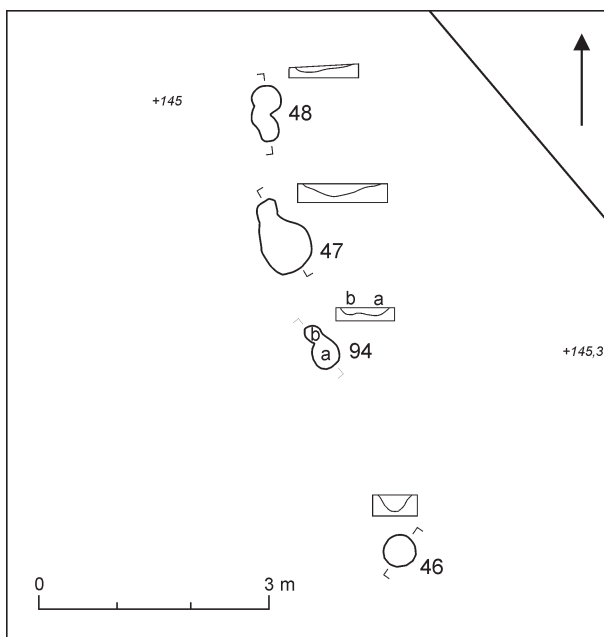
40. Fragment okraja kónickej misy. Materiál piesčitý, povrch jemne vyhladený, farba tmavočervenohnedá (tab. II: 14).

KJ87 (obr. 7)

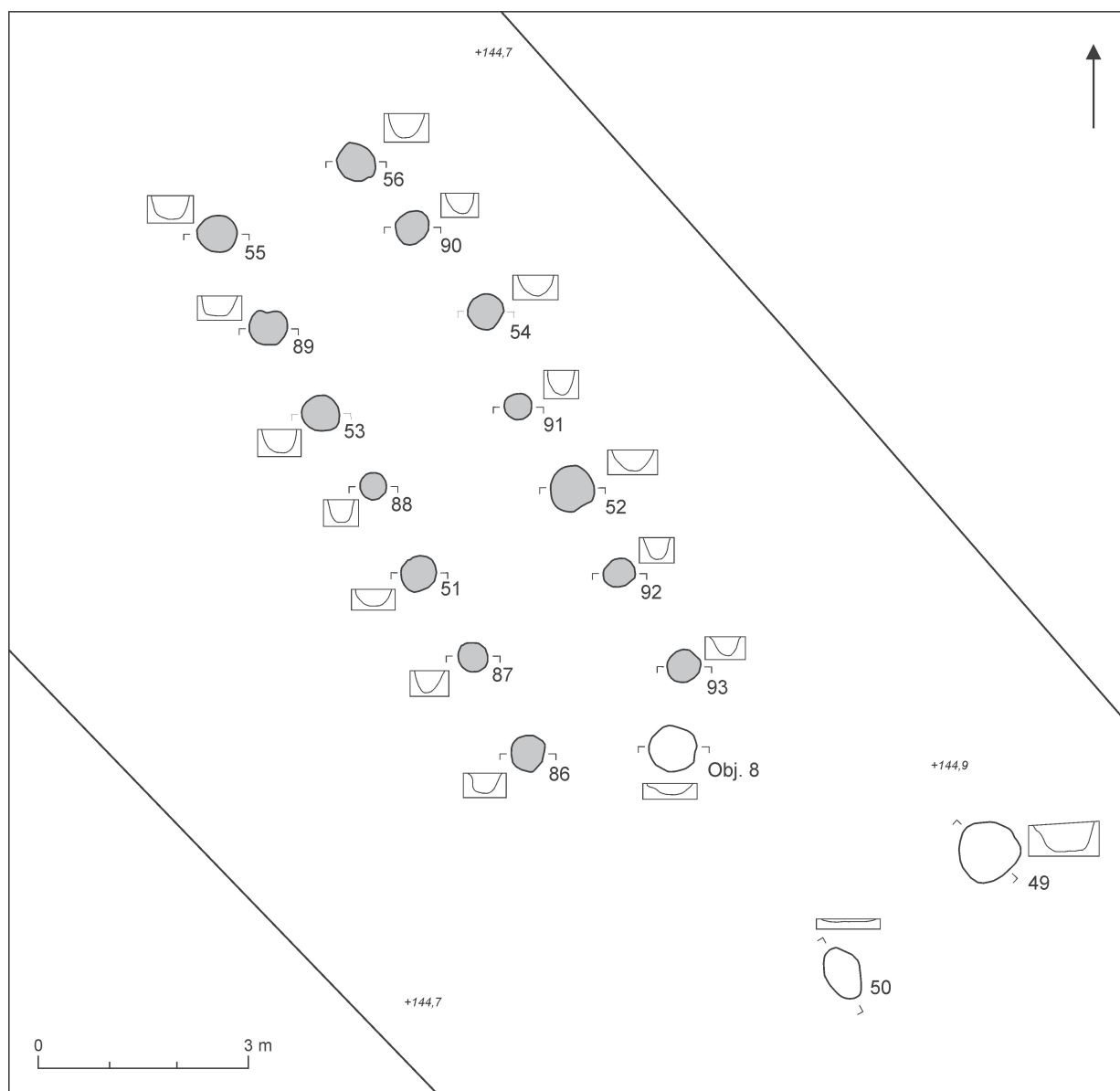
41. Fragment hrane von vyhnutého okraja. Materiál piesčitý, povrch vyhladený, farba žltohnedá (tab. II: 15).

KJ94 (obr. 6)

42. Fragment von vyhnutého, krátkeho a hrane von vyhnutého okraja. Materiál jemne plavený, povrch poškodený, pôvodne vyhladený, farba tmavosivohnedá (tab. II: 16).

Obr. 6. Vysoká pri Morave. Kolová štruktúra E s naznačením rezu a profilom kolových jám. Autor P. Bobek.

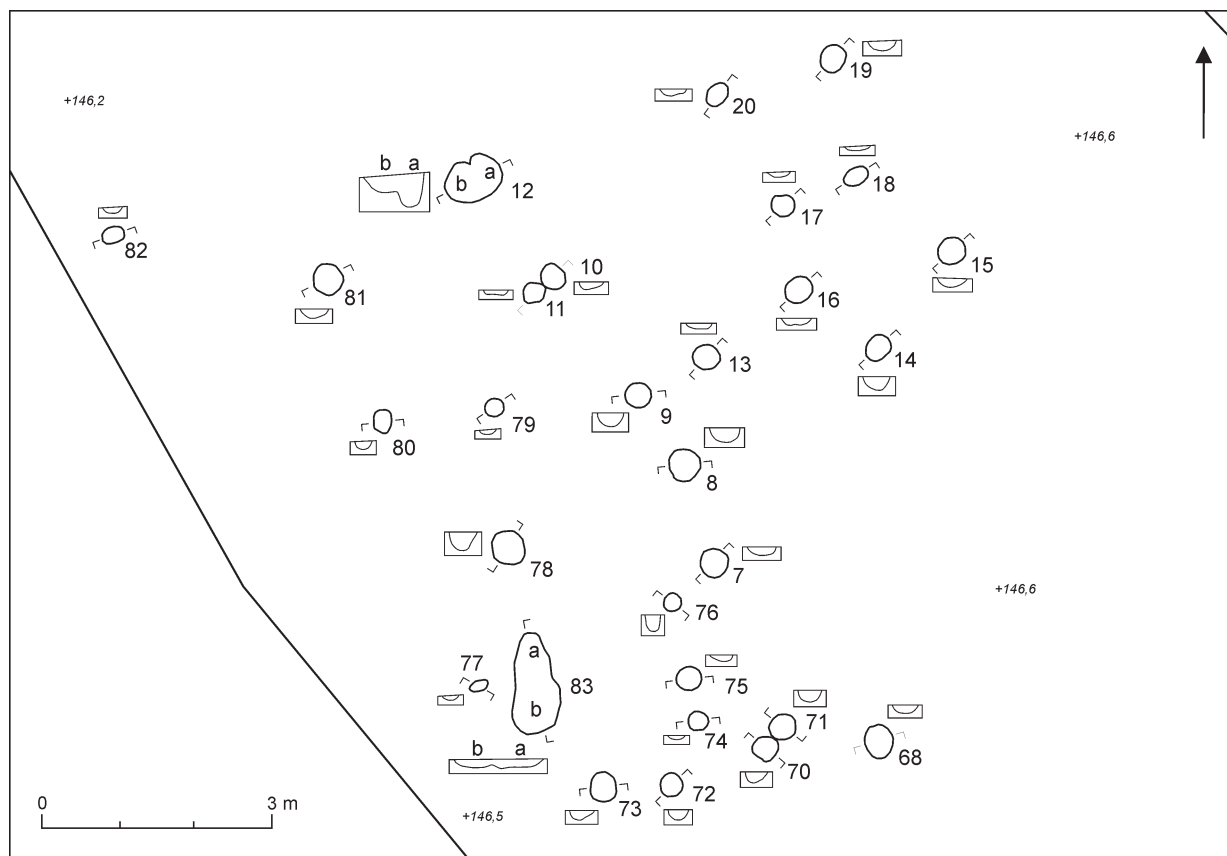

Obr. 7. Vysoká pri Morave. Pôdorys stavby F s označením rezu, profilom kolových jám a objektov. Autor P. Bobek.

43. Fragment mierne von vyhnutého, vodorovne zrezaného okraja a kónického hrdla. Materiál piesčitý, povrch vyhladený, farba svetložltohnedá (tab. II: 17).

Zber z plochy (obr. 2)

44. Fragment okraja a nasadenia uška. Uško je plynule napojené na von vyhnutý, na konci zaoblený okraj. Z vnútornej strany výrazný zlom vyhnutia okraja. Materiál piesčitý, s menším ostrivom (do 1,5 mm), povrch vyhladený, farba svetločervenohnedá (tab. II: 18).
45. Fragment kónického okraja, vodorovne zrezaného. Materiál piesčitý, povrch hladný, farba svetlosivohnedá (tab. II: 19).
46. Fragment vodorovne zrezaného okraja kónickej misy. Materiál jemný, s prímiesou drobných kamienkov (do 2 mm), povrch hladný, farba svetločervenohnedá (tab. III: 1).
47. Fragment z rozhrania hrdla a tela zdobený pretláčanou plastickou lištou. Materiál jemný, s drobnými kamienkami (do 1,5 mm), povrch vyhladený, farba tmavosivohnedá (tab. III: 2).
48. Fragment z tela nádoby zdobený plastickou lištou. Materiál jemný, povrch jemne vyhladený, farba tmavožltohnedá (tab. III: 3).
49. Fragment mierne odsadeného dna misy. Materiál jemný, s prímiesou drobných kamienkov (do 2 mm), povrch vyhladený, farba svetločervenohnedá. Rozmery: pr. dna 8 cm (tab. III: 4).

Obr. 8. Vysoká pri Morave. Kolová štruktúra B s naznačením rezu a profilom kolových jám. Autor P. Bobek.

Kultúrna vrstva 1 (obr. 1: 2)

50. Fragment lievikovite roztvoreného okraja, na konci mierne rozšírený a zaoblený. Materiál jemným, s prímiesou drobných kamienkov (do 2 mm), povrch hladený, farba tmavožltosivá (tab. III: 5).
51. Fragment vodorovne zrezaného a nepatrne rozšíreného okraja kónickej misky. Materiál jemne plavený, povrch vyhladený, farba tmavosivá (tab. III: 6).

Kultúrna vrstva 2 (obr. 1: 3)

52. Fragment mierne roztvoreného zhrubnutého a pretláčaného okraja hrnca s výraznou hranou z vnútornej strany ústia. Materiál s prímiesou drobných kamienkov (do 3 mm), povrch nepravidelne hladený, farba svetlosivohnedá. Rozmery: pr. okraja 30–40 cm (tab. III: 7).
53. Fragment z rozhrania hrdla a tela hrnca, zdobený nevýraznou pretláčanou plastickou lištou. Materiál piesčitý, s prímiesou drobných kamienkov (do 1,5 mm), povrch hladený, farba tmavočervenohnedá (tab. III: 8).
54. Fragment okraja misy so široko roztvoreným ústím. Materiál s prímiesou drobných kamienkov (do 1,5 mm), povrch hladený, farba svetlosivohnedá. Sekundárne prepálený. Rozmery: pr. okraja 32 cm (tab. III: 9).

VYHODNOTENIE KERAMIKY

V súbore nálezov z lokality sú amfory zastúpené v zlomkoch okrajov a častí vydutiny. Hranenie vnútorného okraja, typické pre kultúry staršej fázy stredodunajských popolnicových polí (ďalej len KSPP), sa objavuje na fragmente z KJ94 (tab. II: 16). Ide však o chronologicky málo citlivý prvok, ktorý možno iba rámcovo datovať do mladšej doby bronzovej (Říhovský 1982a, 21; Salaš 1987, 63; Studeníková 1978, 28, 29). Vodorovne vytiahnutý okraj amfory s nepatrne roztvoreným kónickým hrdlom z KJ42 (tab. I: 24) sa od horizontu Blučina objavuje prevažne na amforách s lievikovite roztvoreným hrdlom (Salaš 1997, 153). K amforám s lievikovite roztvoreným hrdlom možno priradiť dva fragmenty okrajov z kultúrnych vrstiev (tab. III: 5, 9), avšak vzhľadom k jednoduchej profilácii a miere zachovania je ich presnejšie typolo-

gické zaradenie a datovanie sporné. Fragment hornej časti tela s uškom na pleciach z KJ49 (tab. II: 2) predstavuje starší spôsob umiestnenia uška, typický v stredodunajskej skupine mohylovej kultúry. Takéto ušká sa vytrácajú v priebehu horizontu Blučina a len ojedinele prežívajú do staršieho stupňa Baierdorf-Lednice-Veľký Grob (Paulík 1972, 3; Říhovský 1982a, 35). Zatiaľ bez priamych analógií je fragment amfory z KJ4, zdobený zvislým plastickým rebrom a zvislými pravidelnými výraznými ryhami (tab. I: 2). Na pohrebisku v Pittene sa podobná kombinácia výzdoby objavuje na fragmente zo žiarového hrobu 89 (Benkovský-Pivovarová 1991, tab. 23, uprostred), datovaného do mladšej fázy strednej doby bronzovej (Blischke 2002, 234) a na fragmente z hrobu 155 (Benkovský-Pivovarová 1991, tab. 39: 2) so starším datovaním (Benkovský-Pivovarová 1982–1985, 30, 31; Blischke 2002, 218). Datovanie tak možno oprieť o zvislé plastické rebro, ktoré predstavuje pomerne častý výzdobný prvok v mohylových kultúrach strednej doby bronzovej a len ojedinele prežíva do najstaršej fázy KSPP (Říhovský 1982a, 19, 20). Fragmenty okrajov nádob s kónickým (tab. I: 1; II: 19) alebo valcovitým hrdlom (tab. I: 6, 15) neumožňujú bližšie typologické zaradenie a v mladšej dobe bronzovej sa objavujú prevažne na amforách, amforovitých misách a bikónických nádobách (Říhovský 1982a, 16, 35–41).

Hrnce sú zastúpené viacerými fragmentmi nezdobených, mierne von vyhnutých okrajov a typickou výzdobou tvorenou plastickými pretláčanými lištami. Do mladšej doby bronzovej možno zaradiť fragmenty so zvýrazneným vnútorným lomom, ktorý sa na mohylových, plynule esovite profilovaných hrncoch neobjavuje a uškom umiestneným tesne pod okrajom alebo plynule vychádzajúceho z okraja (tab. I: 12, II: 18). Okraje z hrncov s kónickým hrdlom a mierne von vyhnutým okrajom (tab. I: 4, II: 4, 17) možno datovať iba rámcovo do strednej a mladšej doby bronzovej, rovnako ako fragment s pretláčanými jamkami na zhrubnutom okraji zo zberu z kultúrnej vrstvy 2 (tab. III: 7). Podobne zdobené okraje sú známe aj zo sídlisk v Lozorne (Bartík/Elschek/Varsík 2013, tab. 20: 9) a z kultúrnej vrstvy v Gajarochoch (Marková/Elschek 2002, 131, obr. 90: 7). Plastická pretláčaná páska umiestnená na rozhraní hrdla a tela (tab. I: 20; II: 9; III: 2, 8) nepredstavuje chronologicky citlivý výzdobný prvok a objavuje sa hrncoch počas celej doby bronzovej. Vzhľadom k prímeru a nábehu do oblých stien patrí k baňatým typom hrncov pravdepodobne aj fragment dna z KJ49 (tab. II: 7).

K džbánom možno priradiť fragment z KJ30 (tab. I: 11). Výrazný sklon spodnej časti vydutiny umožňuje jeho zaradenie medzi džbanky so stlačeným telom, vysokým hrdlom a plastickými výčnelkami tesne pod najväčším vydutím tela. Tento tvar je typický pre stredodunajskú skupinu mohylovej kultúry a jeho vývoj vyznieva na začiatku mladšej doby bronzovej (Říhovský 1982a, 16, 19). Do včasnej fázy KSPP možno tiež zaradiť črep z hornej časti tela zdobený šikmým zväzkom žliabkov z KJ50 (tab. II: 8). Podobná výzdoba sa objavuje na fragmentoch a džbánoch z neďalekých lokalít v Zohore (Elschek 2011a, 12; Krasňanská/Studeníková 1996, 130, tab. 8: 11) a na Devíne (Plachá/Paulík 2000, tab. I: 7).

Medzi najpočetnejšie zastúpenými fragmentmi sú okraje jednoduchých kónických mís so zaoblenými vydutými stenami. Na základe vyhotovenia okraja ich možno rozdeliť na tri skupiny. Prvú tvoria rovné zaoblené okraje s náznakom vodorovného zrezania (tab. I: 7, 18, 25; II: 11, 14; III: 1). Druhú skupinu tvoria misy s okrajom zúženým (tab. I: 13, 23), ktoré sú bez väčšieho významu z chronologického alebo kultúrneho hľadiska (Říhovský 1982a, 41). Tretiu skupinu predstavujú na konci rozšírené a vodorovne zrezané okraje (tab. I: 8; III: 6), ktoré možno, aj vzhľadom k absencii nálezov z iných období, pomerne spoľahlivo zaradiť do stupňa Baierdorf-Lednice-Veľký Grob, resp. BD (Berková/Parma 2011, 122, 126; Paulík 1972, tab. 3: 5). V prípade podobnej misy polguľovitého tvaru s mierne zatiahnutým ústím z KJ49 (tab. II: 5) ide o pomerne frekventovaný tvar v mladšej aj neskorej dobe bronzovej, bez možnosti bližšieho datovania, ktorý sa iba výnimočne objavil už v mohylovom prostredí (Říhovský 1982a, 43, tab. 8: A1). K široko roztvorenému okraju z pravdepodobne hlbšej misovitej nádoby z KJ35a (tab. I: 17) možno hľadať analógiu v objekte 7a v Lozorne, datovanom do horizontu Blučina (Bartík/Elschek/Varsík 2013, 23, 56, tab. 27: 14). Podobné sa objavujú aj na lokalite Pohanská v Plaveckom Podhradí (Paulík 1976, tab. LIX: 17; LXIV: 10; Tomčíková/Paulík 2006, 77, 95, tab. II: 10; VI: 9). Fragment okraja kónickej misy so zaoblenými stenami a nábehom do lalokového výbežku z KJ4 (tab. I: 3) vykazuje, podobne ako fragment amfory z tejto jamy (tab. I: 2), súvislosť s výzdobnými prvkami mohylových kultúr. Lalokové výbežky majú vrchol výskytu práve v horizonte Blučina, ale prežívajú aj do počiatočného štádia KSPP (Paulík 1972, 3; Říhovský 1982a, 17, 20). K misovitým tvarom možno zaradiť aj fragment mierne vyhnutého okraja z KJ30 (tab. I: 9) a s veľkou pravdepodobnosťou aj fragment mierne odsadeného dna, pochádzajúci zo zberu v juhovýchodnej časti plochy (tab. III: 4).

Významné pre datovanie osídlenia na lokalite sú dve čiastočne zrekonštruované šálky z KJ48. Chronologicky pomerne citlivým tvarom je obojstranne tuhovaná šálka s vyhnutým okrajom a lievikovite roztvoreným hrdlom, stlačeným telom, vodorovne hrnaným vydutím a vysoko vytiahnutým strechovite

profilovaným uškom (tab. I: 26a–d). V západnej časti rozšírenia mohylových kultúr a KSPP sa objavujú vo forme vyšších a štíhlejších džbánovitých tvarov, ako aj nižších a širších foriem, s hrdlom valcovitým alebo lievikovite roztvoreným (prehľadne *Říhovský 1982a*, 49). V najstaršej forme, ešte v závere strednej doby bronzovej, sa objavuje predovšetkým v podobe džbánu (prehľadne *Říhovský 1982a*, 49, tab. 15: B2). Najväčší výskyt dosahujú v horizontoch Blučina a stupni Baierdorf-Lednice-Veľký Grob, spravidla vo forme nižších a širších tvarov, s nepatrne alebo výrazne vyťahnutým uškom (*Benkovský-Pivovarová 1991*, tab. 36: 4; *Berková/Parma 2011*, obr. 59: 1; *Lochner 1991*, tab. 107: 4; *Říhovský 1982a*, 49, tab. 33: C1; 44: 1, 2; 65: A1, A3, B2; 66: 10). Najmladšie tvary v už pozmenenej podobe prežívajú minimálne do staršieho stupňa Velatice-Očkov (*Paulík 1962*, 53, 54, obr. 14: 10, 12; 34: 6–8; tab. VI: 4, 6–10). Vzhľadom k širšie tvarovanému telu, prítomnosti strechovite profilovaného vysoko vyťahnutého uška a tuhovanému povrchu, možno uvedenú šálku datovať najskôr do včasného stupňa KSPP, resp. BD. Druhou čiastočne zrekonštruovanou šálkou je typ so stlačenou a zaoblenou vydutinou a vodorovne vyhnutým ústím. Z ústia plynule vychádza vysoko vyťahnuté široké pásikové uško, pripojené na telo v mieste najväčšieho vydutia (tab. II: 1). Tento typ možno zaradiť k tzv. „šálkam typu Baierdorf-Velatice“, datovaným do včasného a staršieho stupňa KSPP (*Lochner 1991*, 276, 277, 300). Veľké kolekcie tohto typu šálok, prevažne s rôzne profilovaným uškom, sa objavili v depotoch z Gobelsburgu (*Kultus/Schmitsberger/Stöckl 2010; Schmitsberger 2011*, obr. 4: 7–9), Thürnthale (*Angeli 1960*, 8, 9, tab. 10–12) a Těšetic (*Palátová/Salaš 2002*, 45–48, tab. 16; 17: 1–6; 18: 1, 2, 4–9; 35; *Podborský/Koštuřík 1983*). Podobné, či už s jednoduchým pásikovým alebo profilovaným uškom, sú známe aj zo stupňa Velatice-Očkov, majú však vyvinutejšie nižšie a esovitejšie tvarované telo a nasadenie uška s trňovým výbežkom (*Paulík 1962*, tab. II; III: 10; IV: 9, 10, 12). Vyššia stavba tela, výrazne vyhnutý okraj, plynule zvýšený proti ušku, vysoko vyťahnuté uško a tuhovaný povrch umožňujú datovanie tejto šálky najskôr do stupňa Baierdorf-Lednice-Veľký Grob. Zo šálky s vyťahnutým uškom pochádza aj drobný fragment okraja s nasadením uška z KJ73 (tab. II: 12), ktorý vzhľadom k stavu dochovania nemožno presne datovať, možno ho však s veľkou pravdepodobnosťou priradiť k typom včasného a staršieho stupňa KSPP (porovnaj *Lochner 1991*, 281, 283, 301; *Šimunková 1983*, obr. 140: 5). Drobný, kvalitne vypálený a leštený fragment z KJ30 (tab. I: 10) pochádza azda z menšej šálky.

Časť okrajov (tab. I: 5, 19; II: 13, 15) neumožňuje ich bližšie typologické zaradenie. Fragmenty z tela, zdobené plastickými lištami (tab. I: 21; III: 3), jemnými nepravidelnými ryhami alebo plytkými žliabkami (tab. I: 14, 16, 22, II: 3, 6, 10) a rytou výzdobou (tab. I: 22), majú z chronologického hľadiska nízku vypovedaciu schopnosť, svojím charakterom však zodpovedajú datovaniu ostatných nálezov.

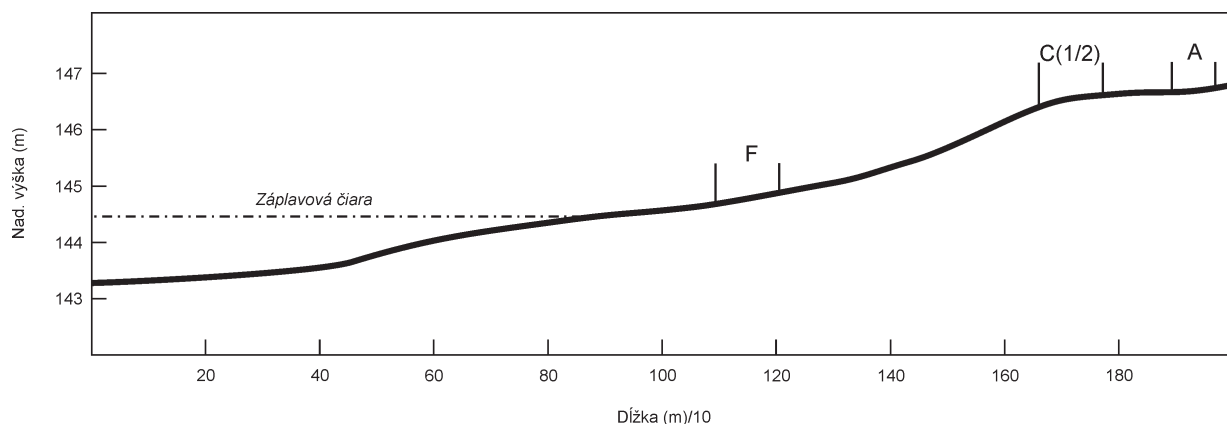
ZVIERACIE KOSTI²

Analyzovaných bolo 9 fragmentov, ktoré pochádzali zo šiestich zvieracích kostí z KJ7, 12, 83a, 89, 94a a obj. 1. Časť kostí niesla stopy po zuboch hlodavcov a podľa miery dochovania došlo k sedimentácii fragmentov zväčša do troch rokov od smrti zvierťa. V analyzovanom archeozoologickom materiáli bola v KJ12, KJ94a a obj. 1 zastúpená ošipaná (*Sus scrofa f. domesticus*), v KJ7 koza (*Capra aegagrus f. hircus*) a v KJ83a a KJ89 druhovo bližšie neurčené kosti ovce/kozy (*Ovis/Capra*). Článok prsta kozy domácej z KJ7 niesol stopy opálenia v distálnej časti. V prípade stehennej kosti z bližšie neurčenej kategórie ovca/koza z KJ89 chýbali neprirastené proximálne epifýzy, ktoré naznačujú, že daný jedinec bol usmrtený vo veku 30 až 42 mesiacov (*Šimunková 2017*). Druhovú zastúpenie sa neodlišuje od iných lokalít z tohto obdobia (*Parma et al. 2012*, 85, tab. 8; 9; *Paulík 1959*, 521; *Salaš et al. 2012*, 416–421). Absentujú iba pomerne často sa vyskytujúce kosti tura, hovädzieho dobytku a koní, čo je však pochopiteľné vzhľadom k charakteru, veľkosti a zachovaniu preskúmaných objektov.

KOLOVÉ/STÍLOVÉ ŠTRUKTÚRY

Na lokalite sa podarilo jednoznačne identifikovať tri pôdorysy nadzemných stavieb A, C1/2, F a ďalšie tri kolové štruktúry B, D, E. K dobrým možnostiam rozpoznanie pôdorysov prispelo pomerne malé množstvo odkrytých objektov (0,01/m²), z čoho možno, s istou opatrnosťou vzhľadom k čiastočnému preskúmaniu lokality, usudzovať pomerne nízku intenzitu osídlenia, teda menšiu komunitu a postupné presúvanie stavieb, prípadne krátko trvajúce osídlenie, zložené z niekoľkých jednotiek. Druhej možnosti

² Zvieracie kosti z lokality spracovala K. Šimunková (2017) z katedry archeológie FF UKF v Nitre.

Obr. 9. Vysoká pri Morave. Profil lokality. Horizontálna os desaťkrát zmenšená. Autor P. Bobek.

by zodpovedalo aj datovanie archeologického materiálu. Všetky uvádzané rozmery sú merané cez stredy stĺpových jám, v prípade dvojitých cez stred jám v priamej, s istou pravdepodobnosťou primárnej línie.

Ako stavba A (obr. 3) je označený pôdorys s rozmermi $4,5 \times 2,4$ m v juhovýchodnej časti plochy, orientovaný v smere SSZ-JJV s celkovou plochou 12 m^2 . Skladá sa z dvoch paralelných línií zložených z piatich a siedmich jám. Stĺpové jamy dosahujú priemer $0,3\text{--}0,5$ m a hĺbku $0,1\text{--}0,22$ m. V prípade východnej línie dosahuje priemerná vzdialenosť medzi nimi $1,15$ m, pri západnej $0,7$ m. Pred stavbou je situovaná väčšia jama KJ59, ktorá pravdepodobne priamo nesúvisela s jej konštrukciou.

Stavba C1/2 (obr. 4) je situovaná severozápadne od pôdorysu A. Do istej miery je otázna príslušnosť súboru menších kolových jám C1 v juhovýchodnej časti pôdorysu. Na základe vzdialenosti a umiestnenia v približne priamej línii s ostatnými jamami, najmä severovýchodnej, ich možno s istou pravdepodobnosťou priradiť k jednej stavbe. V prvom možnom riešení by kolové/stĺpové jamy 21–27 a obj. 7 tvorili samostatnú, v pôdoryse kvadratickú stavbu C1 s rozmermi $2,7 \times 2,8\text{--}3,3$ m a plochou 8 m^2 . Stavba C2 by v tomto prípade dosahovala rozmery $4,8 \times 3,1$ m, s plochou takmer 15 m^2 . V prípade druhého riešenia, kedy by všetky jamy štruktúry C1 a C2 patrili jednej stavbe, tvorili mierne lichobežníkový a nepatrne oblúkovite prehnutý pôdorys s orientáciou SZ-JV, s rozmermi $10,3 \times 2,7\text{--}3,1$ m a plochou takmer 30 m^2 . Štruktúra C1/2 sa skladá z paralelných, čiastočne zdvojených línií kolových/stĺpových jám. Severovýchodnú tvorí v priamej línii päť jám, ďalšie dve sú pridané západným smerom v ich bezprostrednej blízkosti. Juhozápadnú stenu tvorí šesť jám vo viac-menej priamej línii, šesť jám je pridaných západne a juhozápadne od nej. Priemerná vzdialenosť medzi jamami v priamych líniách je $2,55$ m u severovýchodnej a 2 m v prípade juhozápadnej. Kolové/stĺpové jamy dosahujú priemer $0,3\text{--}0,9$ m a hĺbku $0,08\text{--}0,33$ m. Istou výnimkou sú jamy KJ30 s priemerom $0,9$ m, hĺbkou $0,58$ m a KJ23 s priemerom $0,25$ m a hĺbkou $0,4$ m. Dvojité stĺpové jamy sa koncentrujú v štruktúre C2 a sú považované za doklady opráv, prípadne superpozície viacerých konštrukcií (Bartík 2004, 77; Bartík/Elschek/Varsík 2013, 42). K interpretácii jám v prípade tejto stavby je potrebné brať do úvahy jej polohu na nevýraznom terénnom zlome, kde z pomerne rovinatej vrcholovej časti prechádza terén do mierneho svahu orientovaného na severozápad (obr. 9). Situovanie kolových/stĺpových jám západne od dvoch priamych línií tak môže skôr naznačovať postupné zosúvanie po svahu či už stavby C2 v rámci prvého riešenia, alebo stavby C1/2 v prípade druhého riešenia a snahu o jej podpretie v nestabilnom podloží. Túto interpretáciu navyše podporujú aj vychýlené dna niektorých kolových/stĺpových jám tejto štruktúry, ktoré nebolo v takej miere pozorované v ostatných prípadoch, častejší výskyt oválnych pôdorysov a ich pomerne veľký priemer práve v štruktúre C2. Nápadná je tiež absencia ďalších kolových/stĺpových jám za stavbou C2 v 15 m dlhom úseku severozápadným smerom, práve na najprudšom svahu v rámci preskúmaného úseku terénnej duny (obr. 2; 9).

Kolová stavba F (obr. 7) v severozápadnej časti, takmer na úpätí duny, je vďaka svojej solitérnej polohe najlepšie rozpoznateľná. Tvorí ju dve paralelné línie siedmich stĺpových jám, orientované v smere SZ-JV. Nepatrne lichobežníkový pôdorys dosahuje rozmery $8,7 \times 2,3\text{--}2,6$ m a zaberá plochu takmer 27 m^2 . Relatívne pravidelne rozmiestnené stĺpové jamy s priemerom $0,4\text{--}0,6$ m a hĺbkou $0,24\text{--}0,36$ m sú od seba vo vzdialenosti okolo $1,43$ m. Podobne ako v prípade pôdorysu A je pred stavbou situovaný obj. 8. Nachádza sa vo vzdialenosti $0,6$ m od spojnice prvých dvoch stĺpových jám, vychýlený od stredovej osi a dosahuje nepatrne väčší priemer $0,7$ m a hĺbku $0,16$ m.

Ostatné zhluky jám možno rozdeliť na tri stĺpové štruktúry, v rámci ktorých sa nedá s istotou určiť pravidelnejší pôdorys. Štruktúra B (obr. 8) sa nachádza v juhovýchodnej časti plochy, medzi pôdorysami A a C1/2. Tvorí ju celkom 29 kolových jám, z toho dve sú dvojité a dosahujú rôzny priemer a hĺbku. Nemožno úplne vylúčiť, že časť kolových jám by mohla patriť k pôdorysu väčšej stavby, rovnako je však možné, že ide o viacero menších stavieb. Nápadne podobný je pôdorys stavby datovanej do mladšej doby bronzovej z Přáslavic (Šabatová 2007, 62, obr. 15). Je však otázne, do akej miery skutočne reprezentuje kolovú stavbu a vyčlenenie takéhoto pôdorysu z uvedeného zhľuku jám by bolo vo veľkej miere špekulatívne. Použitie tradičných kritérií pre vyčlenenie pôdorysov, spravidla rovnakých priemerov a hĺbok kolových/stĺpových jám (napr. Bartík/Elschek/Varsík 2013, 43; Šabatová 2007, 60) neprinieslo jednoznačné a zmysluplné výsledky, resp. prinieslo príliš veľa možných riešení. Túto metódu identifikácie pôdorysov do istej miery spochybňujú rôzne priemery jám známych nadzemných stavieb, príkladom môžu byť aj pôdorysy z uvedeného sídliska. Rozličné hĺbky jám bolo navyše možné využiť ako spôsob regulácie výšky stĺpu (Bláhová-Sklenářová 2012, 22). Štruktúru D (obr. 5) tvorí 14 jám v strednej časti plochy, usporiadaných do viac-menej pravidelných, rôzne orientovaných línií. Podobne ako v predchádzajúcom prípade sa nedá vylúčiť, že tvorili kolovú stavbu, prípadne viacero stavieb. Veľmi nízka hĺbka jám v severnej časti nasvedčuje, že v tomto úseku bola odkrytá plocha pomerne hlboko pod úrovňou pôvodného terénu a časť jám tak bola pravdepodobne zničená. Štruktúru E (obr. 6) tvoria štyri nepravidelné pomerne plytké jamy, umiestnené približne v jednej línii, s orientáciou v smere SSZ-JJV. V rámci tejto štruktúry sa nachádza KJ48, z ktorej pochádzajú dve čiastočne zrekonštruované šálky.

Kolovým stavbám strednej a mladšej doby bronzovej na západnom Slovensku boli vo väčšej miere venované iba dva príspevky, ktoré však pomerne vyčerpávajúco zhrnuli výsledky bádania na Slovensku (Bartík 2004; Bartík/Elschek/Varsík 2013, 42–45; s ďalšou literatúrou). Vzhľadom k veľmi podobným záverom, ku ktorým dospeli obdobné štúdie týkajúce sa stredodunajského priestoru (napr. Bláhová-Sklenářová 2012, 105–115; Ilon 2005; Říhovský 1982b; Šabatová 2007, 55–73), ako aj opakovanému uvádzaniu identických lokalít, je vyhodnotenie obmedzené na všeobecné závery a novšie poznatky. Ucelené pôdorysy kolových nadzemných stavieb stále patria k pomerne sporadickým nálezom a možnosti ich rozpoznania, najmä na polykulturných lokalitách sú výrazne obmedzené (Bartík/Elschek/Varsík 2013, 42, 43; Šabatová 2007, 49). K tomu navyše pristupuje aj problematika zachovania a možností zachytenia kolových jám počas výskumu po vykonaní plošnej skrývky ornice, kedy dochádza k strate plytkšie zahĺbených jám (Bartík/Elschek/Varsík 2013, 29).

Z priestorového a chronologického hľadiska sú k sídlisku vo Vyskej pri Morave najbližšie preskúmané lokality v Zohore (Elschek 1997; 2013; 2014; Kraskovská/Studeníková 1996, 128) a Lozorne (Bartík/Elschek/Varsík 2013). Na sídlisku v Zohore bolo odkryté veľké množstvo kolových jám. Situáciu však výrazne sťažuje osídlenie lokality vo viacerých obdobiach praveku a včasnej doby dejinnej. Tieto faktory pravdepodobne znemožnia jednoznačnú identifikáciu a datovanie prípadných stavieb.³ Na sídlisku v Lozorne bolo s istou pravdepodobnosťou vyčlenených päť pôdorysov kolových stavieb. Ich konštrukcia pozostáva spravidla zo šiestich až siedmich stĺpových jám (stavby A, E, F), usporiadaných v dvoch paralelných líniiach, v prípade stavieb C a D s odlišným pôdorysom z väčšieho počtu (Bartík/Elschek/Varsík 2013, 42–45, obr. 8–14). Ide teda, podobne ako pri iných súčasných lokalitách, prevažne o stavby s identickou charakteristikou, líšiace sa iba rozmermi a počtom použitých stĺpov. Obe lokality sa však od sídliska vo Vyskej pri Morave odlišujú najmä situovaním na výraznejších vyvýšeninách a niekoľkonásobne väčšou rozlohou.

Na základe známych stavieb tak možno za najfrekvencovanejší typ v strednej a mladšej dobe bronzovej považovať stavby I. skupiny 1. typu podľa J. Říhovského (1982b, 13), tvorené spravidla z dvoch línií troch až šiestich stĺpových jám, objavujúci sa aj na viacerých lokalitách na západnom Slovensku (Bartík 2003, 13; 2004; Bartík/Elschek/Varsík 2013, 43, 44). V porovnaní so zachytenými pôdorysami vo Vyskej pri Morave badať isté odlišnosti. Najviac sa k typickému pôdorysu počtom stĺpov a veľkosťou približuje pôdorys A a stavba C2 v prípade prvého riešenia. Zvyšné pôdorysy C1/2 (druhé riešenie) a F tvorí 19 a 14 stĺpových jám. Majú výrazne pretiahnutý tvar, dobre viditeľný najmä v prípade pôdorysu F a ich šírka je menšia ako u väčšiny známych súvekých stavieb. Podobný pôdorys z lokality Lovčičky interpretoval J. Říhovský (1982b, 30, obr. 11: AD, AE) ako tzv. dvojdom, zložený z dvoch samostatných konštrukcií pod jednou strechou. Takéto rozdelenie je však (ako pripúšťa sám autor) iba hypotetické, navyše mu nezodpovedá ani pravidelný rozstup stĺpových jám.

³ Nálezy AÚ SAV v Nitre z doby bronzovej z výskumných sezón v rokoch 1995, 2008–2010 na lokalite v Zohore budú publikované autormi.

Otvorenou zostáva, podobne ako v prípade iných súvekých lokalít, otázka konštrukcie výplne stien. Na celej ploche sídliska treba predpokladať zničenú vrstvu v hrúbke 0,3–0,8 m, čo bezpochyby viedlo k zničeniu plytšie zahĺbených kolových jám a prípadných stôp po konštrukcii. Predpokladajú sa horizontálne uložené brvná, pripevnené do vysekaných žliabkov v nosných stĺpoch, výplet konármi, trstím alebo kombinácia viacerých možností (Bartík 2004, 80; Říhorský 1982b, 24, 26). Najmä v prípade stavby C1/2 (druhé riešenie) so stĺpovými jamami radenými s rôznou hustotou a veľkosťou možno usudzovať, že jej steny boli budované viacerými technikami. Na utesnenie a omietnutie výplne stien slúžila mazanica (Bartík 2004, 80; Bláhová-Sklenářová 2012, 115), z lokality však pochádza iba niekoľko drobných kusov. Je možné, že sa koncentrovala vo vyšších, v súčasnosti už zničených vrstvách.

V prípade podobných stavieb je problematická aj otázka konštrukcie zastrešenia. Na známych pôdorysoch spravidla chýba stredová línia kolov, nedá sa teda vylúčiť pultová strecha. Podobne ako v prípade konštrukcie stien však nie je možné určiť, či nedošlo k zničeniu plytšie zahĺbených nosných prvkov konštrukcie strechy (Bláhová-Sklenářová 2012, 65). Istou možnosťou je aj predpoklad sedlovej strechy, ktorej krov bol zasadený do priečných brvien na vrchu stĺpov kratších stien (Říhorský 1966, 76; 1982b, 27), aj keď je takáto rekonštrukcia považovaná za menej pravdepodobnú (Bláhová-Sklenářová 2012, 65). Väčšie jamy, označené ako KJ59 a obj. 8, umiestnené v blízkosti stredovej línie neďaleko jednej z kratších stien stavieb A (obr. 3) a F (obr. 7), podľa všetkého netvorili súčasť konštrukcie a nepochádzajú z nich ani žiadne nálezy. Podobne situované rôzne veľké jamy sa objavili aj na iných lokalitách (Bartík 2003, 12, 13, obr. 6: B; 2004, 80, obr. 15: 3; Říhorský 1982b, obr. 6: B, C; 7: S, 8: AR, 11: X, 12: BA), pravdepodobne nejakým spôsobom súviseli so stavbami. Pri pôdoryse A je jama umiestnená v pomerne veľkej vzdialenosti, v prípade stavby F je zasa vychýlená mimo centrálnu os. Nezanedbateľný je aj ich väčší priemer a o čosi nižšia hĺbka oproti ostatným stĺpovým jamám, ktoré tvoria pravidelné pôdorysy. Vzhľadom k ich veľkosti a umiestneniu v blízkosti predpokladaného vstupu (Říhorský 1982b, 26) možno vysloviť hypotézu, že išlo o objekty určené k skladovaniu v podobe plytších prekrytých alebo zastrešených zásobných jám, čomu však nie celkom zodpovedá ich profil, prípadne mohli tvoriť lôžko pre uloženie zakopaných veľkých zásobných nádob. Nestabilné pieskové podložie neumožňuje vyhlbenie rozmernejších jám (Bartík/Elschek/Varsík 2013, 40) a skladovanie zásob na lokalite tak muselo byť pravdepodobne riešené iným spôsobom. Úplne alebo čiastočne zakopané veľké zásobné nádoby sa na sídliskách strednej a mladšej doby bronzovej objavujú pomerne často na Morave (prehľadne Palátová/Salaš 2002, 53), nechýbajú ani na blízkych sídliskách v Lozorne (Bartík/Elschek/Varsík 2013, 53) a Zohore (Elschek 2011b, 85), ležia však pomerne ďaleko od zistených pôdorysov. V blízkosti kolových stavieb bola takáto zásobnica zachytená iba na mladšom sídlisku knovízskej kultúry v Liptici (Beneš 1995, 73, obr. 5). K potvrdeniu tejto hypotézy zatiaľ chýbajú presvedčivejšie dôkazy a účel týchto jám zostáva nejasný.

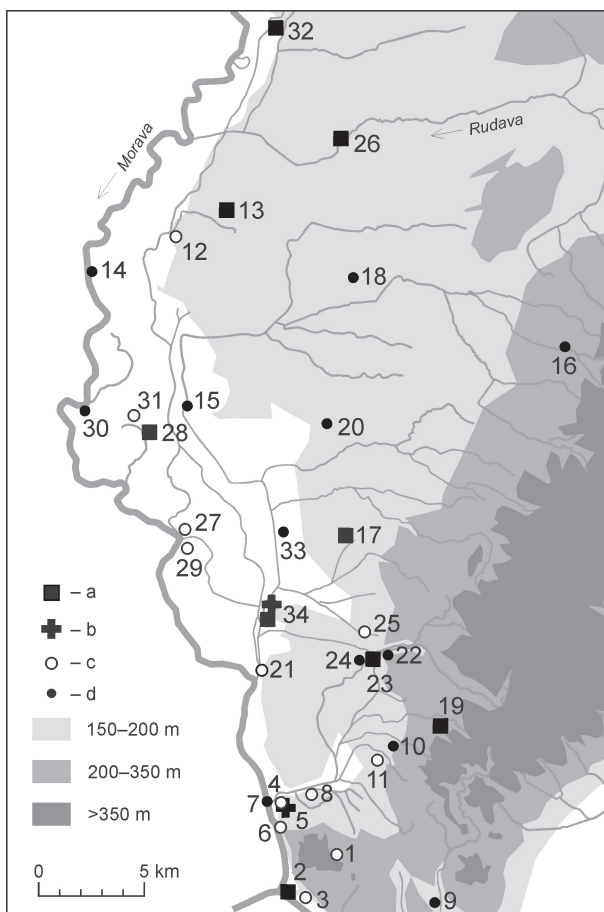
Všetky doteraz publikované pôdorysy sú zachytené hlboko pod úrovňou podláh, nepoznáme teda vnútorné zariadenie a je problematické určiť, ktoré slúžili ako obytné a ktoré k iným účelom (Bartík 2003, 16; Říhorský 1982b, 27). Indíciou môže byť celková plocha stavby za predpokladu, že bola odkrytá v celom rozsahu a nie sú dôvody domnievať sa, že časť plytších jám mohla byť zničená. Najmenšiu plochu 8 m² zaberá pôdorys C1, aj to len v prípade správnosti prvého riešenia. Pôdorys A má rozlohu 12 m², stále však ide o dostatočne veľký priestor na bývanie, ktorý sa približuje iným známym pôdorysom, rovnako ako v prípade pôdorysu C2 v rámci prvého riešenia s výmerou 15 m². V druhom riešení dosahuje pôdorys C1/2 dokonca takmer 30 m² a o čosi menej F s plochou 27 m². V týchto prípadoch nie je dôvod na pochybnosti o ich dostatočnej veľkosti pre obytnú funkciu.

Bližšie neidentifikovateľné zhľuky kolových jám, označené ako štruktúra B, D a E, môžu tvoriť pozostatky po konštrukciách hospodárskych objektov. Nemožno však vylúčiť zničené pôdorysy ďalších obytných stavieb, čomu by zodpovedali aj zachytené veľkosti a hĺbky jám.

OSÍDLLENIE DOLNÉHO ZÁHORIA V MLADŠEJ DOBE BRONZOVEJ

Dolné Záhorie možno ohraničiť z troch strán prirodzenými hranicami, ktoré tvorí na juhu Devínska Kobyla a Lamačský zlom, na západe rieka Morava a na východe Malé Karpaty, kým severnú hranicu možno stotožniť s hranicou okresu Malacky. V odbornej literatúre boli známe lokality Dolného Záhoria zo stupňov BC/D–HA spracované v katalógu L. Veliačika a P. Romsauera (1994), v kontexte prírodných podmienok Záhoria zasa v štúdiu J. Katkinovej (1994). Novšie nálezy, zistené počas menších výskumov a prieskumov, boli spravidla publikované v podobe krátkych príspevkov (Bartík/Vrablec 2004; Elschek/

Bárta 1998; Elschek/Marková 2000; Elschek/Rajtár 2008). Významným prínosom k bádaniu boli veľkoplošné výskumy sídlisk v Lozorne (Bartík/ Elschek/Varsík 2013) a Zohore (Elschek 1997; 2011a; 2011b; 2013; 2014). Tento región predstavuje z hľadiska možností osídlenia pomerne rozporuplnú oblasť. Na jednej strane výhodná rovinná a dostatočne zavodnená krajina je pre poľnohospodárstvo málo vyhovujúca pre piesčité pôdy, nízke zrážky v centrálnej a časté vylievanie rieky Moravy v západnej časti. Aj z týchto dôvodov je bezpochyby osídlenie v závere strednej a v starších fázach mladšej doby bronzovej skôr sporadické a sústreďuje sa na výraznejšie terénne duny a predhorie Malých Karpát. Na týchto vhodných polohách sa objavuje osídlenie vo viacerých obdobiach praveku a včasnej doby dejinnej. Vynesenie známych lokalít na mapový podklad (obr. 10) demonštruje jasnú preferenciu južnej a centrálnej časti Dolného Záhoria vo výškovom intervale 150–200 m n. m. Na juhu je podmienená blízkosťou k Devínskej bráne a územiu dnešného mesta Bratislava, čo je oblasť, ktorá bola vo všetkých obdobiach praveku vzhľadom k svojej výhodnej polohe pomerne husto osídlená. Prevažne v tejto časti, na výbežkoch Malých Karpát, sa koncentrujú známe hradiská (Bartík 1991; Farkaš 1999; 2017; Plachá/Paulík 2000), aj keď ich datovanie do mladšej doby bronzovej je často sporné. Výnimku predstavuje, vzhľadom k sledovanému územiu a kumulácii osídlenia, pomerne excentricky situované hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí (Paulík 1976), ktoré síce patrí do uvedeného regiónu, ale s prihliadnutím k jeho polohe nie je v tomto kontexte dôležité a ani uvádzané na mape. Vysoká koncentrácia lokalít v centrálnej časti súvisí s výhodnými polohami v členitejšom teréne, prevažne na rozľahlých dunách s dostatočným prevýšením na okraji nivy rieky Morava, dobre chránených pred záplavami, prípadne na terasách v stredných a dolných úsekoch menších vodných tokov. Lokalita vo Vysokej pri Morave predstavuje do istej miery výnimku. S prihliadnutím k prevýšeniu iba 3 m od okolitého územia a celkovej ploche terénnej duny takmer 10 ha, možno rátať s osídlením menšieho rozsahu. Tento priestor je navyše obmedzený výraznejším sklonom južného svahu a hladinou opakovanne zaplavovaného územia, zachytenou iba 2,6 m od vrcholu duny. V pieskovom podloží boli východným smerom stopy naplavenín, indikujúce vodný tok, zachytené až neďaleko nádrže Centúz na Zohorskom kanáli/Maline, vo vzdialenosti 0,8 km východne od najbližšieho úpätia svahu duny. S prihliadnutím k týmto

Obr. 10. Dolné Záhorie. Osídlenie v staršej fáze mladšej doby bronzovej (BC/D–HA). 1 – Bratislava-Devín/Devínska Nová Ves-Dúbravská studnička; 2 – Bratislava-Devín-Hrad; 3 – Bratislava-Devín-Kartle; 4 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Balkánska ulica; 5 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Grba; 6 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Na pieskoch/Nad lomom/Piesočník; 7 – Bratislava-Devínska Nová Ves-rieka Morava; 8 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Útočnica; 9 – Bratislava-Karlova Ves-Laboratórium Ústavu rastlinnej biológie SAV; 10 – Bratislava-Záhorská Bystrica-Svah nad dedinou; 11 – Bratislava-Záhorská Bystrica-Dievčí hradok/Cerina/Dievčie; 12 – Gajary-Prašivá; 13 – Gajary-Radlica II; 14 – Gajary-Stolička; 15 – Jakubov-Pri Feldskom moste; 16 – Kuchyňa; 17 – Lozorno-Široké diely; 18 – Malacky; 19 – Marianka-Barania lúka; 20 – Plavecký Štvrtok; 21 – Stupava-Devínske Jazero-Panské; 22 – Stupava-Dubník; 23 – Stupava-Keltická ulica; 24 – Stupava-Rybník; 25 – Stupava-Urbárske sedliská-„Pod dvorom ŠM“; 26 – Veľké Leváre-Veľká lúka; 27 – Vysoká pri Morave; 28 – Vysoká pri Morave-Dúbrava; 29 – Vysoká pri Morave-Duna „b“; 30 – Záhorská Ves; 31 – Záhorská Ves-Lopatý; 32 – Závod-Na Dieloch; 33 – Zohor-Konský cinter/Čierne blato; 34 – Zohor-Piesky (podľa Bartík 1991; Bartík/Elschek/Varsík 2013; Bartík/Vrablec 2004; Elschek/Bárta 1998; Elschek/Marková 2000; Elschek/Rajtár 2008; Katkinová 1994, 349–362; Veliačik/Romsauer 1994 s ďalšou literatúrou). Legenda: a – sídlisko; b – pohrebisko; c – prospekcia; d – náhodný nález. Autor P. Bobek (podľa Národného geoportálu SR).

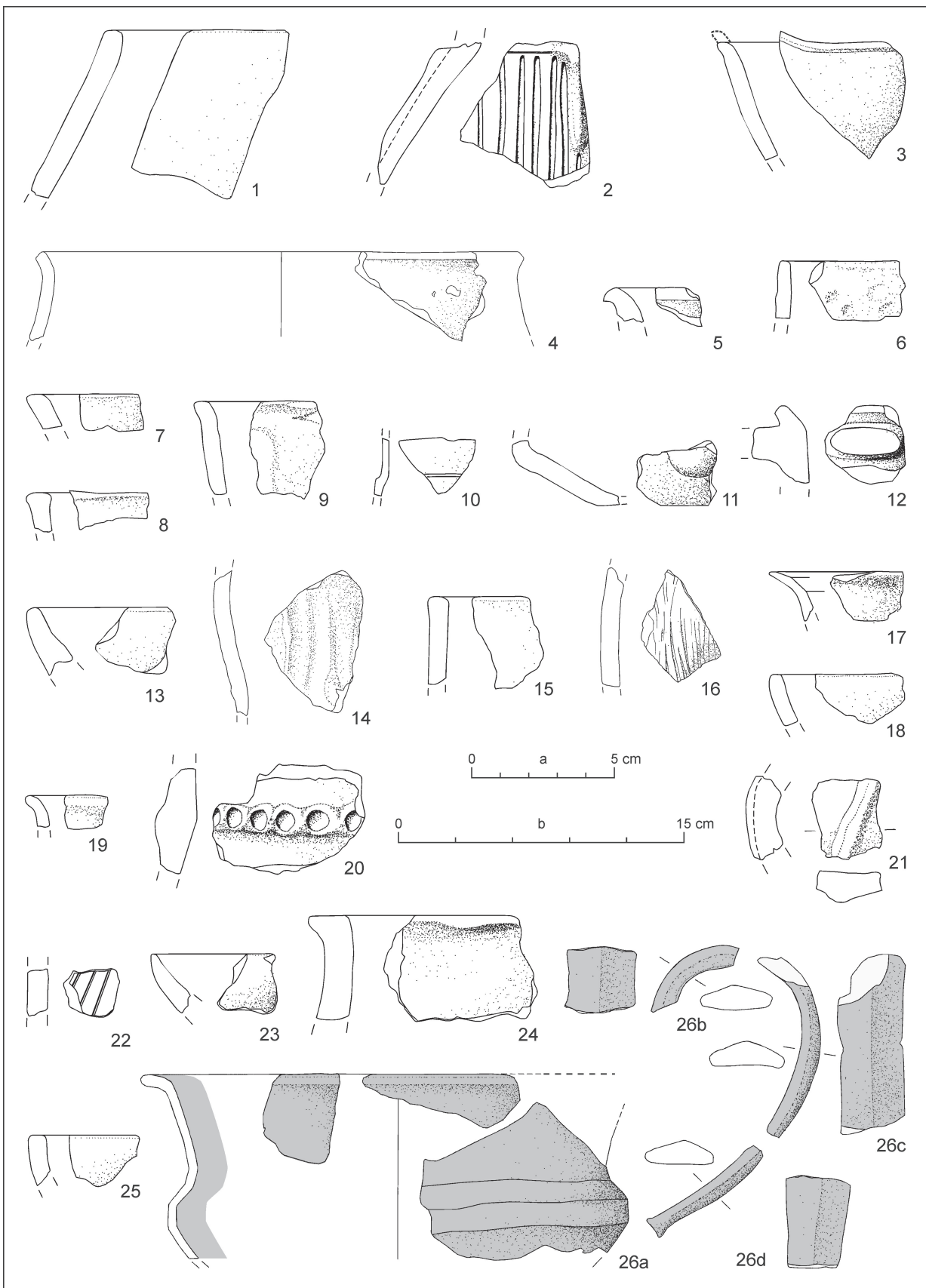
pozorovaniam teda možno počítať s plochou vhodnou pre sídlisko hlavne na severozápadnom a západnom svahu s rozlohou okolo 2 ha. Plošne skúmané lokality zo záveru strednej a počiatkov mladšej doby bronzovej na Záhorí a v okolitých oblastiach, sa naproti tomu spravidla rozkladajú na dvoj a viacnásobne väčšej ploche či už bola preskúmaná, alebo je iba predpokladaná, a spravidla majú dlhšie trvajúce osídlenie (napr. *Adametz 2011; Bartík/Elschek/Varsik 2013, 39; Elschek 2014, 20; Říhový 1982b, 6; Šabatová 2007, 43*). Je otázne, nakoľko sa dá podobná forma menších sídlisk, resp. sídelných jednotiek, situovaných na nevýrazných a rozlohou pomerne malých vyvýšeninách v nive rieky Moravy a jej prítokov očakávať v juhozápadnej časti Záhorskej nížiny. Ďalšie osídlenie v blízkom okolí môžu indikovať prevažne letecké snímky, zberové alebo náhodné nálezy, či už hrot kopije z Jakubova-Feldského mostu (*Katkinová 1994, 353; Pichlerová 1981*), vo vzdialenosti 1 km východne od preskúmanej lokality, zberové nálezy z rozľahlej duny „b“ južne od Vysokej pri Morave (*Janšák 1931, 20, 21, tab. I: 4, 5; Katkinová 1994, 361*), bližšie nelokalizovaný nález keramiky z Vysokej pri Morave, v literatúre uvádzaný ako hrobový (*Paulík 1972, 9, tab. II: 1; Veličik/Romsauer 1994, 228*), zberové nálezy z polohy Lopaty v Záhorskej Vsi (*Katkinová 1994, 362*), náhodný nález bronzovej ihlice z bližšie neznámej polohy v Záhorskej Vsi (*Katkinová 1994, 362; Novotná 1980, 104, tab. 25: 604*) alebo nožík zo Zohora-Konského cintera/Čierneho blata (*Bartík/Vrablec 2004*). V kontexte osídlenia tejto oblasti by bolo bezpochyby zaujímavé najmä porovnanie so spomínanou, iba 1 km vzdialenou lokalitou v Záhorskej Vsi na polohe Lopaty, objavenou počas prieskumu SNM (*Katkinová 1994, 362*). Svedectvo o využívaní pomerne netypických polôh prinieslo aj neďaleko preskúmané sídlisko v katastri Záhorskej Vsi (*Elschek/Bobek 2016*), z ktorého okrem nepočetného laténskeho materiálu pochádzajú iba nedatovateľné črepy zo silne poškodených kolových jám. Lokalita sa rozprestiera na tak nízkej a malej dune, že v takmer celom rozsahu leží v záplavovom území a do nánosov zo záplav sú zahĺbené aj bližšie nedatované kolové jamy a zásobná jama z doby laténskej.

ZÁVER

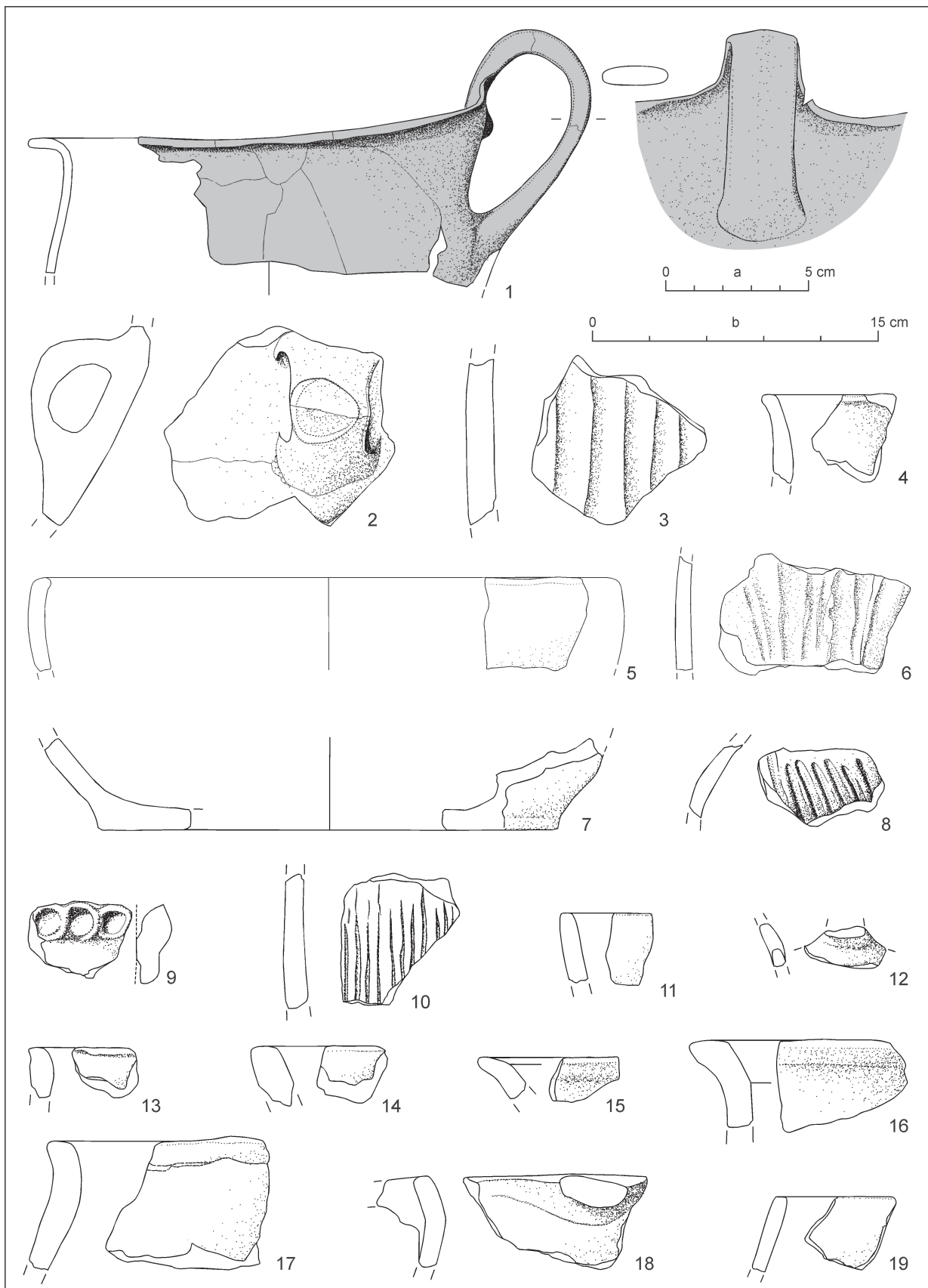
Lokalita vo Vysokej pri Morave predstavuje napriek poškodeniu poľnohospodárskou činnosťou a pomerne chudobným nálezom významný prínos k poznaniu architektúry a sídelných stratégií v staršej fáze mladšej doby bronzovej. Nízka intenzita osídlenia viedla k dobrým možnostiam rozpoznania pôdorysov kolových nadzemných stavieb. Na základe ich veľkosti a podobných konštrukcií z okolitých oblastí ich možno interpretovať ako obytné objekty. Pomerne chudobný a fragmentárny materiál, pochádzajúci z výskumu, datuje osídlenie lokality do intervalu od horizontu Blučina až do začiatku stupňa Velatice-Očkov, resp. v chronológii doby bronzovej do stupňov BC/BD až BD/HA1. Veľkú časť nálezov však možno pomerne spoľahlivo datovať do stupňa Baierdorf-Lednice-Veľký Grob, teda do staršej KSP. Pre rámcové datovanie kolových stavieb je zasa dôležitá úplná absencia nálezov z iných časových úsekov, ktoré na niektorých lokalitách často komplikujú jednoznačné datovanie podobných objektov.

Parametre a konštrukcia preskúmaných kolových stavieb z mladšej doby bronzovej v širšej oblasti strednej Európy ukazuje, že aj napriek viacerým snahám o ich typologické delenia (napr. *Adametz 2011, 70–73; Říhový 1982b, 13–22, 24; Schefzik 2006; Tiefengraber 2007, 92–95, obr. 13*) a istej preferencie šesť až dvanásť stĺpových konštrukcií (*Bartík 2004, 80; Horst 1985, 45–49; Říhový 1982b, 13; Tiefengraber 2007, 94, 95*) sa stále objavujú početné výnimky v tvare alebo veľkosti. Zdá sa teda, že stavby sa upravovali podľa rôznych kritérií, či už morfológie terénu, spôsobu hospodárstva alebo organizácie a štruktúry spoločnosti (*Bartík 2003, 29*). Za všeobecnejšie platné prvky jednopriestorových obytných stavieb sa dajú považovať konštrukcie tvorené najmenej dvoma rôzne vzdialenými a paralelnými líniami minimálne troch stĺpových jám, zaberajúce spravidla plochu nad 9 m² a s prevažujúcou orientáciou SZ-JV alebo SV-JZ.

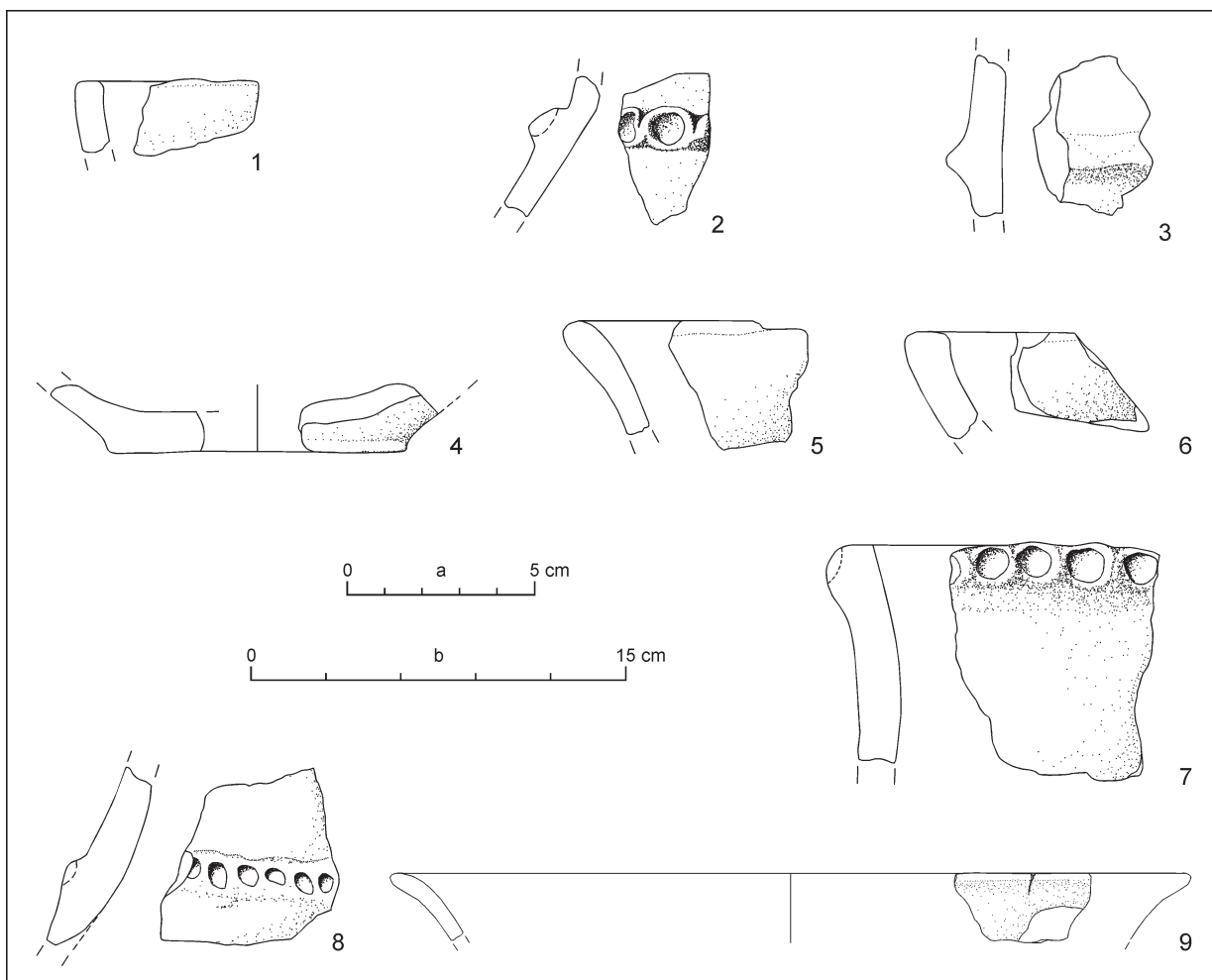
Na základe prehľadu osídlenia Dolného Záhoria je evidentná preferencia okrajových častí nivy rieky Moravy, stredných úsekov väčších vodných tokov a okolia Devínskej brány s dostatočným množstvom vodných zdrojov. Prekvapujúci je však nízky počet novo objavených lokalít. Na jednej strane je južná časť Záhorskej nížiny pomerne dlho skúmaná a ani početné prieskumy a výskumy v posledných rokoch nepriniesli výraznejší nárast lokalít z doby bronzovej. Na druhej strane zistenia z výskumu ukazujú, že doklady osídlenia sa môžu objaviť aj na málo pravdepodobných a pre osídlenie z dlhodobého hľadiska vyslovene nevhodných polohách. Za veľmi problematickú pre ďalšie poznanie osídlenia, najmä s využitím nedeštruktívnych metód, treba označiť pokročilú deštrukciu nálezísk, zaznamenanú aj v prípade oboch preskúmaných lokalít vo Vysokej pri Morave aj Záhorskej Vsi. Je spôsobená hydrometeorologickými a pôdnymi podmienkami, ale najmä malou hrúbkou ornice a intenzívnou poľnohospodárskou činnosťou, ktorá má za následok úplnú likvidáciu objektov a vysokú fragmentarizáciu keramiky.

Tab. I. Vysoká pri Morave. 1 – Obj. 1; 2, 3 – KJ4; 4 – KJ29; 5–11 – KJ30; 12–14 – KJ31; 15 – KJ32a; 16 – KJ34; 17–20 – KJ35a; 21, 22 – KJ36; 23 – KJ37; 24 – KJ42; 25, 26a–d – KJ48. Mierka: a – 1–3, 5–13, 15, 17–26; b – 4, 14, 16. Autor P. Bobek.

Tab. II. Vysoká pri Morave. 1 – KJ48; 2–7 – KJ49; 8 – KJ50; 9 – KJ53; 10 – KJ64a–b; 11 – KJ72; 12 – KJ73; 13 – KJ83a; 14 – KJ83b; 15 – KJ87; 16, 17 – KJ94; 18, 19 – zber. Mierka: a – 1–4, 7–19; b – 5, 6. Autor P. Bobek.

Tab. III. 1–6 – Vysoká pri Morave; 7–9 – Záhorská Ves. 1–4 – zber zo strednej časti plochy; 5, 6 – kultúrna vrstva KV1; 7–9 – kultúrna vrstva KV2. Mierka: a – 1–8; b – 9. Autor P. Bobek.

LITERATÚRA

- Adametz 2011* K. Adametz: Eine Siedlung der Urnenfelderkultur in Unterradlberg, Niederösterreich. *Fundber. Österreich* 50, 2011, 67–92.
- Angeli 1960* W. Angeli: Urnenfelderfunde aus Niederösterreich und Wien. *Mitt. Anthr. Ges. Wien* 90, 1960, 115–117.
- Bartík 1991* J. Bartík: Hradiská z doby bronzovej v Malých Karpatoch. *Vlast. Čas.* 30, 1991, 104–108.
- Bartík 2003* J. Bartík: Sídliisko zo strednej doby bronzovej v Bratislave-Rusovciach. *Zbor. SNM* 97. Arch. 13, 2003, 5–34.
- Bartík 2004* J. Bartík: Ku kolovým stavbám strednej a mladšej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 36, 2004, 75–91.
- Bartík/Vrablec 2004* J. Bartík/M. Vrablec: Bronzový nôž zo Zohora. *AVANS* 2003, 2004, 26.
- Bartík/Elschek/Varsík 2013* J. Bartík/K. Elschek/V. Varsík: Praveké sídlisko v Lozorne-Širokých dieloch. Západné Slovensko. Výskumy v rokoch 1999–2009. *Zbor. SNM. Arch. Suppl.* 7. Bratislava 2013.
- Beneš 1995* J. Beneš: Deset let výzkumu zemědělského pravěku v povodí Lomského a Loučenského potoka v severozápadních Čechách (1983–1992). In: J. Blažek/P. Meduna (Ed.): *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992*. Most 1995, 63–80.
- Benkovsky-Pivovarová 1982–1985* Z. Benkovsky-Pivovarová: Das Bronzeinventar des mittelbronzezeitlichen Gräberfeldes von Pitten, Niederösterreich. *Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad.* 21/22, 1982–1985, 23–127.
- Benkovsky-Pivovarová 1991* Z. Benkovsky-Pivovarová: Das mittelbronzezeitliche Gräberfeld von Pitten in Niederösterreich. Band 3. *Ergänzungskatalog. Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad.* 24. Wien 1991.
- Berková/Parma 2011* Z. Berková/D. Parma: Sídlní areály mladší a pozdní doby bronzové v Brně-Medlánkách a Brně-Řečkovících. *Pravěk (N. Ř.)* 21, 2011, 71–152.
- Bláhová-Sklenářová 2012* Z. Bláhová-Sklenářová: Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje. *Praehistorica* 30. Praha 2012.
- Blischke 2002* J. Blischke: Gräberfelder als Spiegel der historischen Entwicklung während der mittleren Bronzezeit im mittleren Donaugebiet. *Universitätsforsch. Prähist. Arch.* 80. Bonn 2002.
- Bouzek/Koutecký 1964* J. Bouzek/D. Koutecký: Knovízské zásobní jámy. *Arch. Rozhledy* 16, 1964, 28–43.
- Elschek 1997* K. Elschek: Archeologický výskum v Zohore v roku 1995. *AVANS* 1995, 1997, 40–43.
- Elschek 2011a* K. Elschek: Kniežací hrob z rímskej doby v Zohore. *Pam. a Múz.* 3, 2011, 8–13.
- Elschek 2011b* K. Elschek: Veľkoplošný záchranný výskum v areáli A. S. A. Zohor. *AVANS* 2008, 2011, 85–87.
- Elschek 2013* K. Elschek: Pokračovanie záchranného výskumu v areáli A. S. A. Zohor. *AVANS* 2009, 2013, 92, 93.
- Elschek 2014* K. Elschek: Osídlenie Zohora od praveku po včasný stredovek. In: Zohor. Zohor 2014, 15–38.
- Elschek/Bárta 1998* K. Elschek/P. Bárta: Sídliisko z doby bronzovej a laténskej v Bratislave-Devínskej Novej Vsi. *AVANS* 1996, 1998, 47–52.
- Elschek/Bobek 2016* K. Elschek/P. Bobek: Záhorie. Vysoká pri Morave – Záhorská Ves. Nitra 2016. http://archeol.sav.sk/files/Z%C3%A1horie_web.pdf [18–04–2017]
- Elschek/Marková 2000* K. Elschek/K. Marková: Archeologický výskum a prieskum na Záhorí v záujmovom území podzemných zásobníkov plynu. *AVANS* 1998, 2000, 53–64.
- Elschek/Rajtár 2008* K. Elschek/J. Rajtár: Rímsky poľný tábor a polykultúrne sídlisko v Závode. *AVANS* 2006, 2008, 54–57.
- Farkaš 1999* Z. Farkaš: Valové opevnenie na Devínskej Kobyle v Bratislave. *Zbor. SNM* 93, Arch. 9, 1999, 55–71.
- Farkaš 2017* Z. Farkaš: Náhodné nálezy bronzových predmetov z Bratislavy, Devínskej Kobyle. In: Harmadyová, K. (Zost.): *Devín Veroniky Plachej. Zborník k životnému jubileu PhDr. V. Plachej*. Bratislava 2017, 29–43.
- Horst 1985* F. Horst. Zedau. Eine jungbronze- und eisenzeitliche Siedlung in der Altmark. *Schr. zur Ur- u. Frühgesch.* 36. Berlin 1985.
- Ilon 2005* G. Ilon: Houses of the Late Tumulus – Early Urnfield culture. Based on the excavations at Némethánya. *Ősrég. Levelek* 7, 2005, 135–145.
- Janšák 1931* Š. Janšák: Staré osídlenie Slovenska. *Sbor. MSS* 25, 1931, 7–64.
- Katkinová 1994* J. Katkinová: Osídlenie Záhorskej nížiny v období kultúry popolnicových polí a v dobe halštatskej vo vzťahu k prírodným podmienkam. *Slov. Arch.* 42, 1994, 335–367.

- Kraskovská/Studeníková 1996* L. Kraskovská/E. Studeníková: Príspevok k osídleniu Pieskov v Zohore, okr. Bratislava-Vidiek. Zbor. SNM 90. Arch. 6, 1996, 123–148.
- Kultus/Schmitsberger/Stöckl 2010* M. Kultus/O. Schmitsberger/Ch. Stöckl: KG Gobelsburg, SG Langelais, VB Krems. Fundber. Österreich 49, 2010, 274.
- Kuna 2012* M. Kuna: Depoziční struktura komponenty. In: M. Kuna/A. Němcová et al. (Ed.): Výpověď sídlištního odpadu. Praha 2012, 172–205.
- Lochner 1991* M. Lochner: Studien zur Urnenfelderkultur im Waldviertel – Niederösterreich. Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad. 25. Wien 1991.
- Marková/Elschek 2002* K. Marková/K. Elschek: Další záchranný výskum v Gajaroche. AVANS 2001, 2002, 130–133.
- Neustupný 2007* E. Neustupný: Metoda archeologie. Plzeň 2007.
- Novotná 1980* M. Novotná: Die Nadeln in der Slowakei. PBF XIII/6. München 1980.
- Palátová/Salaš 2002* H. Palátová/M. Salaš: Depoty keramických nádob doby bronzové na Moravě a v sousedních zemích. Pravěk Suppl. 9. Brno 2002.
- Parma et al. 2012* D. Parma/J. Kala/B. Mikulková/M. Nývltová Fišáková: Sídlní areály doby bronzové Vyškov „Nouzka“. Výsledky výzkumů z let 2007–2010. Pravěk (N. Ř.) 22, 2012, 45–103.
- Paulík 1959* J. Paulík: Nález polozemnice v Horných Lefantovciach. Arch. Rozhledy 11, 1959, 495–522.
- Paulík 1962* J. Paulík: Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov. Slov. Arch. 10, 1962, 5–96.
- Paulík 1972* J. Paulík: Velatická kultúra na Slovensku. Zprávy Čsl. Spol. Arch. XIV/1–2, 1972, 1–25.
- Paulík 1976* J. Paulík: Keltské hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí. Martin 1976.
- Pichlerová 1981* M. Pichlerová: Bronzová kopija z Jakubova. AVANS 1980, 1981, 231, 232.
- Plachá/Paulík 2000* V. Plachá/J. Paulík: Počiatky osídlenia devínskeho hradiska v mladšej dobe bronzovej. Slov. Arch. 48, 2001, 37–86.
- Podborský/Koštuřík 1983* V. Podborský/P. Koštuřík: Terénní výzkum v Sutnách u Těšetic-Kyjovic v roce 1981. Přehled Výzkumů 1981, 1983, 17–19.
- Říhovský 1966* J. Říhovský: K poznání sídlištních forem v kultuře středodunajských popelnicových polí. Čas. Moravského Mus. Brno 51, 1966, 61–95.
- Říhovský 1982a* J. Říhovský: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Stud. Arch. Ústavu ČSAV 10. Brno 1982.
- Říhovský 1982b* J. Říhovský: Hospodářský a společenský život velatické osady v Lovčičkách. Pam. Arch. 73, 1982, 5–56.
- Salaš 1987* M. Salaš: Záchranný archeologický výzkum na sídlišti z doby bronzové v Brně-Slatině. Čas. Moravského Mus. Brno 72, 1987, 53–73.
- Salaš 1997* M. Salaš: Bronze- und Urnenfelderzeit. Studien zum Burgwall von Mikulčice II. Brno 1997.
- Salaš et al. 2012* M. Salaš/I. Jarošová/P. Kočár/M. Nývltová Fišáková/M. Roblíčková: Potravní zdroje obyvatelstva mladší doby bronzové na Cezavách u Blučiny: Analýzy bioarcheologických pramenů. Arch. Rozhledy 64, 2012, 391–442.
- Schefzik 2006* M. Schefzik: Frühbronzezeitliche Gebäudeformen in Süddeutschland. Mit einer Gegenüberstellung des Formenbestandes des östlich angrenzenden Kulturlandschaften. In: W. Blajer (Ed.): Z badań nad osadnictwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej. Kraków 2006, 139–158.
- Schmitsberger 2011* O. Schmitsberger: 20 Jahre ASINOE 1991–2011. Ein archäologisches Resümee. Fundber. Österreich 50, 2011, 113–137.
- Studeníková 1978* E. Studeníková: Nálezy z doby bronzovej v Zohore, okres Bratislava-Vidiek. Zbor. SNM 72. Hist. 18, 1978, 9–40.
- Studeníková 1983* E. Studeníková: Nové nálezy zo Zohora. AVANS 1982, 1983, 232.
- Šabatová 2007* K. Šabatová: Sídlní areál střední a mladší doby bronzové v Přáslavicích. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta v Brně. Brno 2008. [http://is.muni.cz/th/9482/ff_d/\[16-3-2017\]](http://is.muni.cz/th/9482/ff_d/[16-3-2017])
- Šimunková 2017* K. Šimunková: Vysoká pri Morave – Archeozoológia. Externá výskumná správa 19136/2017. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 207. Nepublikované.
- Tiefengraber 2007* G. Tiefengraber: Zum Stand der Erforschung der Mittel- und Spätbronzezeit in der Steiermark. In: G. Tiefengraber (Hrsg.): Studien zur Mittel- und Spätbronzezeit am Rande der Südostalpen. Universitätsforsch. Prähist. Arch. 148. Bonn 2007.
- Tomčíková/Paulík 2006* K. Tomčíková/J. Paulík: Archeologický výskum na Pohanskej v Plaveckom Podhradí roku 1990. II. Zbor. SNM 100. Arch. 16, 2006, 73–106.
- Veliačik/Romsauer 1994* L. Veliačik/P. Romsauer: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popelnicových polí na Západnom Slovensku I. Katalóg. Nitra 1994.

Die bronzezeitliche Siedlung in Vysoká pri Morave

Beitrag zu den Pfostenbauten und zur Besiedlung des unteren Záhorie Gebiets während der jüngeren Bronzezeit

Pavol Bobek – Kristian Elschek – Katarína Šimunková

ZUSAMMENFASSUNG

Die Fundstelle Dúbrava befindet sich am Nordrand des Katastergebiets Vysoká pri Morave, Bez. Malacky. Sie erstreckt sich am sanften nordwestlichen Hang einer nicht markanten Dünne mit 147 m ü. Meer, mit nur 3,7 m über dem Überschwemmungsgebiet. Den Untergrund bilden im ganzen Gebiet Sande, im Überschwemmungsgebiet durch Schichten dunkler Schwenmerde überdeckt. Während der Rettungsgrabung im Rahmen des Pipelinebaues wurden 97 Objekte untersucht. Der Großteil, gesamt 91 Objekte, stellen Pfostengruben dar. In fünf Fällen handelt es sich um Siedlungsgruben ohne nähere Bestimmung und in einem Fall wahrscheinlich um eine Vorratsgrube. Die Objekte sind deutlich durchs Pflügen gestört, mit dem Durchmesser von 0,19 bis 0,92 m und einer Tiefe von 0,005 bis 0,6 m. Südöstlich und nordwestlich von der Fundstelle wurden Siedlungsschichten festgestellt, die man hinsichtlich zur Geländekonfiguration eindeutig mit dieser Fundstelle verbinden kann. Wegen des lockeren Untergrunds konnte man ihre Ausdehnung nicht sicher feststellen und ein Teil der Funde wurde von den Halden nach den Grabenaushub hervorgehoben. Von der Grabung stammen 539 Keramikbruchstücke. Hinsichtlich dessen, das es sich um Funde von den Pfostengruben handelt, kann man sie in den Kategorien der Abfalltheorie vorwiegend mit dem tertiären Abfall verbinden. In der Regel handelt es sich um Bruchstücke von Amphoren, Töpfen und Schüsseln. Verzierte Keramik taucht nur im minimalen Maß auf, ähnlich wie die Keramik mit grafitierter oder polierter Oberfläche. Bedeutend für die Datierung sind zwei teilweise rekonstruierbare Tassen von der Pfostengrube Nr. 48, die in die Stufe BD datiert werden. Teil der Funde trägt funktionelle- und Verzierungs-elemente die für dem Typ Blučina typisch sind, bzw. BC/D, der Siedlungsschwerpunkt gehört aber in die Stufe BD. Jüngere Verzierungs-elemente kommen an der Keramik nicht auf. Sehr schwach ist Hüttenlehm vertreten, der nur mit 12 kleinen Stücken aufgetaucht ist. Von der Fundstelle stammen auch 20 Tierknochenbruchstücke, analysiert wurden 9 Bruchstücke. In drei Fällen kamen Schweine-knochen vor, in einem Fall Ziegenknochen und drei Bruchstücke waren Schaf/Ziegenknochen.

Auf der untersuchten Fläche kommen fünf Anhäufungen von Pfostengruben vor, die als A-F bezeichnet wurden. Eindeutig kann man drei Grundrisse von oberirdischen Pfostenbauten A, C1/2 und F mit gleicher NW-SO Orientierung identifizieren, nur mit leichten Abweichungen. Der Grundriss A im südöstlichen Teil der Fläche erreicht die Maße 4,5 x 2,4 m und die Fläche 12 m². Der Grundriss C1/2 ist nordwestlich vom Grundriss A situiert. Auf Basis verschiedener Pfostengrubenparameter und dem Vorkommen doppelter Pfostengruben kommen in diesem Fall zwei mögliche Lösungen in Erwägung. Im Rahmen der ersten Lösung handelt es sich um zwei selbstständige Pfostenbauten. Der Grundriss C1 erreicht die Maße 2,7 x 2,8–3,3 m und eine Fläche von 8 m², der Grundriss C2 die Maße 4,8 x 3,1 m und die Fläche von 15 m². Im Rahmen der zweiten Lösung könnte es sich um einem Bau handeln, der als C1/2 bezeichnet wurde, der die Maße von 10,3 x 2,7–3,1 m und die Fläche von fast 30 m² erreicht. Die doppelten Pfostengruben, die sich im nordöstlichen Grundrissteil konzentrieren, kann man zusammen mit der genauen Vermessung des Fundstellenprofils als Gruben für die Stützpfeiler interpretieren. Da der Bau am leichten Geländebruch stand, kann man annehmen, dass er sukzessive nach Nordwesten in Richtung des Hanggefälles abrutschen anfang. Diese Interpretation würde auch die Situierung zusätzlicher Gruben gerade in dieser Richtung stützen, ein zahlreiches Vorkommen ovaler Pfostengruben und ihre abweichenden Böden. Auffällig ist auch die Absenz weiterer Gruben im 15 m langen Abschnitt in nordwestlicher Richtung. Der Grundriss F im nordwestlichen Teil, nicht weit von der Grenze des Überschwemmungsgebiets, ist Dank der solitären Lage am besten erkennbar. Er erreicht die Maße 8,7 x 2,3–2,6 m und nimmt eine Fläche von fast 27 m² ein. Weitere Anhäufungen von Pfostengruben B, D und E bilden keine regulären und eindeutig erkennbaren Grundrisse. Im Rahmen der Anhäufung B konnte man von einer großen Pfostengrubenanzahl nicht eindeutig den Grundriss ausgliedern, bzw. ist es möglich zu viele mögliche Grundrisse ausgliedern. Die Anhäufungen D und E sind in den Abschnitten deutlicher durch den Ackerbau gestört.

Auf Basis der Maße und der Konstruktionstypen kann man die identifizierten Bauten mit ähnlichen bekannten Grundrissen aus der jüngeren Bronzezeit verknüpfen. Ähnlich wie bei anderen Fundstellen haben wir keine Informationen über die Konstruktion der Wände und der Trageelemente des Dachstuhls. Die Absenz der Fußböden muss man in den Zusammenhang mit der Störung geben, die durch Naturprozesse und den Ackerbau verursacht würden, weil wir bei der Fundstelle eine zerstörte Schicht von 0,3–0,8 m annehmen können. Größere und relativ seichte Gruben, die südöstlich von den Grundrissen A und F etwa in ihrer Mittelachse situiert wurden, kommen sporadisch auch an anderen Fundstellen vor. Wahrscheinlich hingen sie nicht direkt mit der Konstruktion des Baues zusammen und man kann über die Hypothese nachdenken, dass sie mit der Lagerung zusammenhingen, ob schon in Form seichter Vorratsgruben oder als Liege für die eingegrabenen Vorratsgefäße.

Im Rahmen der Besiedlung der Region des unteren Záhorie-Gebiets wurden am Ende der mittleren und während der jüngeren Bronzezeit Lagen in der Meereshöhe von 150–200 m. ü. Meer auf markanteren Geländedünen am Rande

der Marchauen und auf mittleren Abschnitten ihrer Zuströme aufgesucht. Die dichte Konzentration der Fundstellen im Süden hängt mit der Besiedlung der bedeutenden Straßenverbindung im Bratislava-Gebiet zusammen, was auch zahlreiche Burgwälle bezeugen. Die angeführte Fundstelle breitet sich dem gegenüber auf einer niedrigen und von der Ausdehnung her relativ kleinen Dünne in Nähe der Marchau aus. Die Ausdehnung der Siedlung kann man auf Basis der Geländebeobachtung auf weniger als 2 ha festlegen, wobei andere Siedlungen aus der jüngeren Bronzezeit sich in der Regel auf einer mehrfach größeren Fläche erstrecken. Es handelte sich wahrscheinlich also um eine kleinere Siedlungseinheit, was auch die niedrige Objektdichte im Bezug zur untersuchten Fläche andeutet. Zufällige Funde und Lesefunde aus der Umgebung deuten die Anwesenheit weiterer Fundstellen auf nicht markanten Dünnen an. Bei allen bekannten Fundstellen muss man eine fortgeschrittene Destruktion durch hydrometeorologische und anthropogene Faktoren annehmen.

Abb. 1. Vysoká pri Morave. Situierung der Fundstelle. 1 – Siedlung; 2 – Kulturschicht KV1; 3 – Kulturschicht KV2. Karte P. Bobek (nach nationalem Geoportal der SR).

Abb. 2. Vysoká pri Morave. Gesamtplan der abgedeckten Grabungsfläche. Autor P. Bobek.

Abb. 3. Vysoká pri Morave. Grundriss des Baues A mit Andeutung des Schnittes und dem Profil der Pfostengruben. Autor P. Bobek.

Abb. 4. Vysoká pri Morave. Grundriss des Baues C1/2 mit Andeutung des Schnittes und dem Profil der Pfostengruben und Objekte. Erste Lösung – C1 und C2; zweite Lösung – C1/2. Autor P. Bobek.

Abb. 5. Vysoká pri Morave. Pfostenstruktur D mit Andeutung des Schnittes und dem Profil der Pfostengruben. Autor P. Bobek.

Abb. 6. Vysoká pri Morave. Pfostenstruktur E mit Andeutung des Schnittes und dem Profil der Pfostengruben. Autor P. Bobek.

Abb. 7. Vysoká pri Morave. Grundriss des Baues F mit Andeutung des Schnittes und dem Profil der Pfostengruben und Objekte. Autor P. Bobek.

Abb. 8. Vysoká pri Morave. Pfostenstruktur B mit Andeutung des Schnittes und dem Profil der Pfostengruben. Autor P. Bobek.

Abb. 9. Vysoká pri Morave. Profil der Fundstelle. Horizontalachse 10-mal verkleinert Autor P. Bobek.

Abb. 10. Unteren Záhorie-Gebiets. Besiedlung während der älteren Phase der jüngeren Bronzezeit (BC/D–HA). 1 – Bratislava-Devín/Devínska Nová Ves-Dúbravská studnička; 2 – Bratislava-Devín-Hrad; 3 – Bratislava-Devín-Kartle; 4 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Balkánska ulica; 5 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Grba; 6 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Na pieskoch/Nad lomom/Piesočník; 7 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Morava-Fluß; 8 – Bratislava-Devínska Nová Ves-Útočnica; 9 – Bratislava-Karlova Ves-Laboratórium Ústavu rastlinnej biológie SAV; 10 – Bratislava-Záhorská Bystrica-Svah nad dedinou; 11 – Bratislava-Záhorská Bystrica-Dievčí Hrádok/Cerina/Dievčie; 12 – Gajary-Prašivá; 13 – Gajary-Radlica II; 14 – Gajary-Stolička; 15 – Jakubov-Pri feldskom moste; 16 – Kuchyňa; 17 – Lozorno-Široké diely; 18 – Malacky; 19 – Marianka-Barania lúka; 20 – Plavecký Štvrtok; 21 – Stupava-Devínske Jazero-Panské; 22 – Stupava-Dubník; 23 – Stupava-Keltická ulica; 24 – Stupava-Rybník; 25 – Stupava-Urbárske sedliská-“Pod dvorom ŠM”; 26 – Veľké Leváre-Veľká lúka; 27 – Vysoká pri Morave; 28 – Vysoká pri Morave-Dúbrava; 29 – Vysoká pri Morave-Duna“b”; 30 – Záhorská Ves; 31 – Záhorská Ves-Lopatý; 32 – Závod-Na Dieloch; 33 – Zohor-Konský cinter/Čierne blato; 34 – Zohor-Piesky (nach Bartík 1991; Bartík/Elschek/Varsik 2013; Bartík/Vrablec 2004; Elschek/Bárta 1998; Elschek/Marková 2000; Elschek/Rajtár 2008; Katkinová 1994, 349–362; Veliačik/Romsuer 1994 mit weiterer Literatur). Legende: a – Siedlung; b – Gräberfeld; c – Prospektion; d – Zufallsfund. Karte P. Bobek (nach nationalem Geoportal der SR).

Taf. I. Vysoká pri Morave. 1 – Obj. 1; 2, 3 – KJ4; 4 – KJ29; 5–11 – KJ30; 12–14 – KJ31; 15 – KJ32a; 16 – KJ34; 17–20 – KJ35a; 21, 22 – KJ36; 23 – KJ37; 24 – KJ42; 25, 26a–d – KJ48. Maßstab: a – 1–3, 5–13, 15, 17–26; b – 4, 14, 16. Autor P. Bobek.

Taf. II. Vysoká pri Morave. 1 – KJ48; 2–7 – KJ49; 8 – KJ50; 9 – KJ53; 10 – KJ64a–b; 11 – KJ72; 12 – KJ73; 13 – KJ83a; 14 – KJ83b; 15 – KJ87; 16, 17 – KJ94; 18, 19 – Lesefunde. Maßstab: a – 1–4, 7–19; b – 5, 6. Autor P. Bobek.

Taf. III. 1–6 – Vysoká pri Morave; 7–9 – Záhorská Ves. 1–4 – Lesefunde vom mittleren Teil der Grabungsfläche; 5, 6 – Kulturschicht KV1; 7–9 – Kulturschicht KV2. Maßstab: a – 1–8; b – 9. Autor P. Bobek.

Übersetzt von Kristian Elschek

Mgr. Pavol Bobek
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
pavol.bobek@savba.sk

PhDr. Kristian Elschek, CSc.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
kristian.elschek@savba.sk

Mgr. Katarína Šimunková
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Katedra archeológie
Hodžova 1
SK – 949 74 Nitra
katarina.simunkova@gmail.com